

1983 * 4

~ 't ONDERSCHOER ~

heemkunde denekamp

't onderschoer

De oude Twentse boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal voor de poortachtige hoofdtoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele 'niendeurn', welke aaneensloten tegen de uitbreembare middenstijl in stiepel. De stiepel kon zijn voorzien van het huismerk of een andere versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis: daarin bleef immers eens het 'brautspit' steken, dat een 'huun' of 'huncnwiefke' een brutale hoererknecht nagooide.

Als 'n stiepel verwijderd was konden de volgeladen oogstwagens er doorrijden tot onder 't slop'.

In het stiepelgat sloot 'de lappe' uit het Gamsveen het 'blauwe dampke' dat de 'zwarte dood' veroorzaakte.

In Ootmarsum trekt men bij het 'sloggen' un 'n stiepel'.

Door het 'hoondergat' van de niendeur konden de laatste kippen naar binnen. De kofhond 'Sien' of 'Tollo' kon ook 's nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De hoer zelf lenslotte kon veilig uitkijken 'oaver in ondersten niendeur'.

Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zo als 'n rieszessen', 'n rieket', 'n strikkaakn', 'n ploogstraampn' en de 'peerderelln'.

Menig hoerenvoon zal in het onderschoer zijn liefste verklaard hebben 'an zien wick', wat dan vaak weer leidde tot een 'brulfte' en tot het voortbestaan van het Twentse geslacht.

Kortom, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten, het was een veilige hewaarplaats, het leende zich goed als uitrichtpunt en het hoofdplaats voor menselijke contacten. Daarom dit onderschoer als symbool van het streven van

Heemkunde Henckamp —

Tekening van onderschoer en tekst — J. A. Veldhuis

't ONDERSCHOER

officieel contactorgaan van de stichting heemkunde denekamp

5e jaargang 1983 nr 4

indit nummer

Dit blad verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van elk kwartaal en wordt toegezonden aan de donateurs.

Losse nummers kosten f.5,--, exclusief verzendkosten.
Verkrijgbaar via de administratie of bij 't Heemhoes.

Oplage: 400 stuks.

Kopy voor dit blad kan ingeleverd worden bij de redactie.

Publikaties blijven eigendom van de auteurs.

Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is dan ook slechts toegestaan na toestemming van de schrijver.

De redactie van 't Onderschoer is als volgt samengesteld:

H.J.Asma, Willem Wegewartstraat 1
7591 TZ Denekamp; tel. (05413) 2434.

J.A.den Ouden, Clematisstraat 26,
7591 XH Denekamp; tel. (05413) 2800.
(administratie).

H.Boink, Diepengoor 16, 7591 BW
Denekamp; tel. (05413) 2261.
(vormgeving/eindredactie).

pag. 1	'n woord van te vuurt'n H.Boink
5	op de hoogte bestuur
9	aandacht voor redactie
17	gelezen voor u, in de krant van nu H.J.Asma
19	voor u, door u H.Boink
23	honderd jaar telefoon in Denekamp (1) H.J.Asma
29	weentersprökke E.Bos-Hermelink
33	geschiedenis van de Lattrop- per school (slot) J.A. den Ouden
37	de huishouding op de boerde- rij in het najaar
41	knotten J.Bruns
45	de zingende toren van Dene- kamp H.J.Asma
51	't Middewinters Horn Ludwig Sager
53	naar Breklenkamp (slot) W.H.Dingeldein
59	wijkverpleegster op het platteland (1) E.Bos-Hermelink

Biggenkruid.

Dit zusje van de paardebloem met zijn lange stengels en ruwe bladeren dicht op de grond zijn veel in de bermen te vinden en voor mens en dier als voedsel heel gezond.

W.A.B.

Op deze ongere zondagmiddag, waarbij windkracht tien de kale bomen waarlijk teistert, moet ik denken aan een stelling van Simon Carmiggelt: In de herfst krijgt de twijfel gelijk. De wereld vergaat een beetje, om het eens te proberen.

Af en toe lijkt het een krachtmeting. Wie is het sterkste, wie houdt het 't langste vol?

Ook in ons menselijk leven komen we dergelijke krachtmetingen nogal eens tegen. Vooral de laatste weken konden we hiervan in ons land allerlei tekenen waarnemen. In krachtmetingen, in machtsvertoon, ligt de basis om de ander gespreksdood te maken, de ander tot een ware tegenstander te torpederen.

Er zijn -helaas- mensen en ook instellingen die deze "bezigheid" erg goed onder de knie plegen te hebben (en zich hiervan soms zelf amper bewust zijn).

Volwassen mensen behoren te weten dat het voor andere (ook volwassen) mensen erg moeilijk is met diktaten te moeten leven.

Laten we daarom eens wat meer begrip leren opbrengen voor elkaars opvattingen en elkaars standpunten, al liggen die ook soms een keer een eindweegs uit elkaar. Dit kan echter alleen maar als we bereid zijn naar de ander te luisteren

en niet op voorhand de ander onderbrekend en min of meer terechtwijzend zeggen: nee, nee, daar ben ik het niet mee eens.

Veel andere woorden van deze strekking kunnen hier zonder veel fantasie aan toegevoegd worden. Dergelijke onderbrekingen maken de ander murw.... en soms zelfs uitzichtloos stil, hetgeen de bedoeling misschien ook zal zijn.

Laten we bedenken dat het laten uitpraten van de ander belangrijker is dan dat men zichzelf hoort praten. Want juist door luisteren leert men zelf na te denken.

In dit verband moeten we eens denken aan het gezegde: Men heeft iemand niet gekeerd doordat men hem het zwijgen heeft opgelegd! Want dit trachtte men zo'n vijf eeuwen geleden ook te bewerkstelligen bij Martin Luther (1483-1546).

De afgelopen maanden is aan de opvattingen van deze destijds Augustijner monnik alom aandacht geschonken, wat in velerlei opzichten geleid heeft tot een heroverwegen van diens standpunten. Dat Luther's opvattingen over geloofsleer in de Westerse kerk geleid hebben tot een verdeeldheid kunnen we heden ten dage nog steeds zien en onder vinden.

Of dit nodig is? Als we de documentaires op de t.v. hierover zien en de vele boeken, die hierover geschreven zijn, raadplegen, geeft ons dit de mogelijkheid tot relativiseren. Ook tot dieper nadenken en tot een meer bewustworden van hoe zich dit hier in ons Denekamp heeft ontwikkeld en waarom er toch zo'n "verschil" is tussen protestanten en katholieken.

In Denekamp manifesteert zich dit het sterkst bij de gevestigde (autochtone) bevolking. Wellicht nu wat minder, maar ouderen weten over deze "verschillen" nog veel en niet van achterdocht ontbloomt te verhalen.

Daaruit blijkt dan soms hoe diep de reformatie heeft ingegrepen. En toch zullen we met de kennis van dat verleden elkaar loyaal moeten kunnen tegemoet treden. Niet zo zeer in de zin van wat gebeurd is, is gebeurd. Nee, veel meer met begrip voor wat zich vier eeuwen geleden heeft afgespeeld

In deze tijd van naderende Kerst misschien voor de religie-belevenden (de gelovige medemens dus) niet zo'n vreemde constatering. Vooral niet als het om terugblikken gaat.

Achterom kijken schijnt overigens alom erg de aandacht te trekken, getuige daartoe in elk geval een bericht in de Twentsche Courant van 1 november 1983, waarin onder de kop

"Nostalgie" stond te lezen:

"Terugkijken is een heel aardige tijdspassering. Maar dan wel eentje die alleen rendement oplevert als die bezigheid dient om voorts beter beslagen vooruit te zien. Heemkundelieden wentelen zich nogal eens onbekommerd en hooghartig in nostalgie en heimwee. Met als vermeende leidraad de geboortegrond en een veronderstelde bloedverwantschap met de bewoners van de streek.

Hoofdredacteur Adriaan Buter nam in Brecklenkamp bij de presentatie van het Jaarboek Twente resoluut afstand van een schouderloze hang naar verleden. Het verleden is niet om te verheerlijken, maar om lering uit te trekken voor de toekomst, zo hield hij zijn gehoor voor.

Een van de rustigsten in het gezelschap - zelfs voor haast heeft hij geen tijd - stak de oude, immer actuele gedachte in een nieuw jasje.

Niet onder naam, dat zou de aandacht alleen maar kunnen afleiden:

Moderne heemkunde
De toekomst,
allang vergeten.
Slechts mijmeren,
over het verleden.
Ook geen heden,
alleen wat was."

Je zou je met de laatste zin kunnen afvragen wat je dan wel moet met dat heden, waarvoor het dan dient? Laat ik over een ding heel duidelijk zijn: onze Stichting Heemkunde doelt in elk geval niet hooghartig en onbekommerd rond in nostalgie en heimwee!! Dat soort heemkunde-gedachten hangen wij niet aan. Wij houden ons meer bezig met het heden en de toekomst van ons heem, onze eigen woonomgeving. Het zal niet vreemd zijn dat daarbij wel steeds relaties gelegd worden naar hetgeen achter ons ligt. Hiermee is het naar onze mening beter mogelijk met een zeker vertrouwen te kunnen voortwerken en te kunnen voortbouwen op het werk van de Schepper.

Ook met ons contactorgaan 't Onderschoer trachten we dat uitgangspunt gestalte te geven. Met dit blad willen we zowel informatief als educatief bezig zijn. Soms kritisch, de weg wijzend daarbij tegelijkertijd het onderhoudend karakter ervan trachten te bewaren. Graag maken we dan dankbaar gebruik van ons verleden, het recente en ook het verdere. Niet om daarmee op de lauweren rustend vanuit een luie stoel heel bevredigend en voldaan vast te kunnen stellen dat het toen allemaal toch maar erg interessant en goed was. En om ons in gedachten verzonken een beeld van

dat verleden voor de geest te laten verschijnen, dat dan zo voorbeeldig mogelijk schijnt.....geen onvertogenheid.. ...waarbij ons geestesvermogen op dat moment het negatieve, het minder mooie niet wenst toe te laten. Maar juist dat minder mooie beeld van toen is van even zo groot belang. Want slechts constateren dat het anders was is niet voldoende om het verleden in al zijn facetten te kunnen destilleren, om vandaar uit begrip voor gegroeide hedendaagse situaties te kunnen opbrengen.

Even onderbrekend hierbij moet ik, rekening houdende met het feit, dat lang niet iedereen in ons land zijn geboortegrond hier onder de voeten voelt, wel even vaststellen, dat dit natuurlijk niet voor alle mede-inwoners van ons Denekamp opgaat. En dat schept vanzelfsprekend problemen ten opzichte van wat hiervoor is gesteld.

Tegelijkertijd ga ik er wel van uit dat juist door de inhoud van dit contactblad veel bijzonderheden over "toen" kunnen worden meegedeeld aan die mede-mens in onze Denekampse samenleving, die hier niet van oorsprong gewoond heeft. En dat zijn er nogal wat, soms meer dan we -soms- in een onbewaakt ogenblik denken.

Daarom ook kunnen we de kennis van het verleden zo moeilijk missen.....

We zullen ons er zelf van bewust moeten worden hoe belangrijk het is van het verleden een juist beeld te kunnen schetsen. Want in dat verleden heeft ons bestaan van vandaag wortel geschoten, met het doel de vruchten ervan door te geven als voeding voor de toekomst. Een toekomst overigens die we niet al teveel moeten proberen te verhitten..... Ik zou het misschien ook kernachtiger kunnen zeggen.

De kerstdagen staan weer voor de deur als u dit Onderschoer krijgt. Namens de redactie van dit blad en het bestuur van de Stichting Heemkunde Denekamp wens ik u alvast bijzonder goede kerstdagen en een fijne jaarwisseling toe.

Töt tookn keer, goodgoan!

Denekamp, 27 november 1983.

H.Boink.

Een mens heeft 13 spieren nodig om zijn voorhoofd te fronsen, maar slechts 3 spieren om te lachen.

Waarom al die moeite?

op de hoogte

In deze rubriek wordt u dit keer o.m. op de hoogte gehouden van:

- wijziging donateursbestand
- aanschaf schrijfmachine
- bedankt
- nieuwe straatnaam in Lattrop
- vrijwilligers
- opening Oortmanmolen
- herdrukken Onderschoer
- contributies

WIJZIGING DONATEURSBESTAND

De afgelopen periode hebben zich voor dit jaar als nieuwe donateur aangemeld:

J.D.Hans, de Luinink 15, Denekamp; E.Eshuis, Bromeliastraat 100, Denekamp; R.K.Paus Johannesschool, meester Mulderstraat 21 Denekamp; E.L.H.M. Horsthuis, Koepelberg 41, Noordwijkerhout; B.J.Alberink, Irisstraat 60, Enschede; G.J.B.Broekhuis, Schiphorstdijk 22, Denekamp; A.Swennenhuis, Bentinckstraat 105, Oldenzaal; mevr. Passier-Morsman, Lattroppestr. 32, Denekamp; Louis Groothuis, Julianastr. 25b., Denekamp.

AANSCHAF SCHRIJFMACHINE

Voor de aanschaf van een elektrische schrijfmachine voor de

redactie heeft onze Stichting het afgelopen jaar een bedrag van f.1000,-- aan subsidie gekregen van het Comité Zomerzegels. In de vorige aflevering van dit blad hebt u hierover kunnen lezen.

Inmiddels zijn we via een bijzonder voordelige aanbieding van een plaatselijke kantoor-machinehandelaar in de gelegenheid gekomen om voor dit geld geen elektrische maar zelfs een elektronische schrijfmachine aan te schaffen. Een machine waarop verschillende soorten letterschijven zijn te gebruiken. Vanaf volgend jaar wordt deze machine gebruikt voor het typen van 't Onderschoer.

H.B.

BEDANKT

Via deze rubriek willen we dank zeggen aan een aantal van onze direkte subsidienten.

In de eerste plaats is dit het gemeentebestuur van Denekamp voor haar aandeel in onze huisvesting in 't Heemhoes.

Verder willen we noemen de ABN-bank in Denekamp, waar we al sedert 1976 op bijzonder plezierige wijze een rekening-courant hebben.

Dan kunnen we melden de Rabobank Denekamp die ons sinds 1982 van een welkome bijdrage voorziet.

Zo ook -moeten we er tegelijkertijd aan toevoegen- de Rabobank van Lattrop-Tilligte en de Rabobank te Ootmarsum.

Allemaal ook vanaf deze plaats heel hartelijk dank. Mede dank zij deze bijdragen kunnen we het heemkundewerk verder uitbouwen.

Voorts willen we bedanken:

- de familie Hulshof uit Denekamp voor het na gebruik ter beschikking stellen van hun krant Tubantia ten behoeve van onze knipselverzameling.
- de heer H.Nolten te Denekamp voor informatiemateriaal over het treekplan Twente.
- mevr. Asma-Tellman uit Denekamp voor de schenking van enige gedachtenisplaten en enkele schilderijtjes.
- de familie Nijmeijer van de Brandlichterweg te Denekamp voor het ter beschikking stellen van het periodieke kerkblaadje "De Kerkbode" van de Hervormde gemeente te Denekamp.

Nogmaals, allemaal reuze bedankt voor uw bijdrage in welke vorm dan ook, waardoor en waarmee het heemkundewerk weer verder uitgebouwd kan worden.

H.B.

NIEUWE STRAATNAAM IN LATTROP

In de toekomstige nieuwe woonwijk van Lattrop komt één straat. Voor deze straat wilde de gemeente Denekamp graag een naam. Daarvoor heeft ze in eerste instantie onze Stichting om advies gevraagd. Onze veldnamenspecialist, de heer J.A. den Ouden, heeft ons geadviseerd de straat de naam "Kraaknös" te geven. Bij zijn onderzoek ter plaatse destijds was hem gebleken dat het betreffende gebiedje, waar de straat zo ongeveer komt, "kraaknös" werd genoemd. De "Kraak" was een nabij gelegen erf; thans is dit de Gerrie-hoeve.

De gemeente heeft dit advies niet helemaal gevolgd. De buurtschapsraad Lattrop-Breklenkamp was namelijk over ons voorstel om advies gevraagd. Toen bleek dat de door ons naar voren gebrachte naam ineens niet helemaal overeenstemde met de keuze van de buurtschapsraad. Het zou moeten zijn "Kraaknhof". Dit nu weer nodigde de gemeenteraad uit om dit idee te volgen, maar dan niet weergegeven in dialect maar in het Nederlands. De nieuwe woonwijk in Lattrop heet dan nu ook "Krakenhof". Hiermee is in elk geval een oude boerenerfnaam bewaard gebleven.

H.B.

VRIJWILLIGERS

In deze laatste aflevering van 1983 willen we ook onze vrijwilligsters en vrijwilligers nog eens hartelijk in het bijzonder danken voor ieders inzet voor het vele werk dat voor onze Stichting is verricht. Het lijkt ons niet goed namen te noemen, omdat wij denken dat men dit wellicht ook niet op prijs zal stellen en bovendien het noemen van namen in zich heeft dat je zo gauw iemand vergeet. En dat is eigenlijk erger dan ergeen met name te noemen.

Daarom deze dankbetuiging van het bestuur via dit blad. Zonder de inzet van deze mensen was het zeker niet mogelijk om als Stichting Heemkunde Denekamp zo te "draaien" zoals we dat thans kunnen.

Erg fijn allemaal en het bestuur hoopt ook het komende jaar weer een beroep op u allen te mogen doen.

Mochten er trouwens onder onze donateurs nog mensen zijn die zich graag op de een of andere wijze voor heemkundewerk in willen zetten dan kan daarvoor contact worden opgenomen met H.Boink, tel. (05413)2261. Het is maar dat u het weet.

H.B.

OPENING OORTMAN-MOLEN

Onlangs is de gerestaureerde Oortmanmolen officieel in gebruik genomen. Helemaal als toen zal deze molen weer graan malen tot meel om gebruikt te worden voor ons dagelijks brood. Dat is de bedoeling van de Stichting Molens Lattrop-Tilligte, de voortzetting van de Stichting Oortmanmolen, welke Stichting thans ook bezig is met de restauratie van de Brunninkhuismolen in Tilligte.

Een stukje molengeschiedenis, beschreven in het eerste door ons uitgegeven boekje "Molens rond Denekamp" wordt hiermee werkelijkheid. Hoe een dergelijk boekje toch mensen warm kan krijgen en vooral warm houden om zich in te zetten voor het behoud van een stuk cultuurhistorie, terugkrijgen ook naar een oud ambacht, want zo mogen we toch het molenaarsvak wel noemen.

Het enthousiasme bleek ook die dag van de officiële (her)opening wel, toen zoveel mensen "acte de presence" hadden gegeven bij de molen en daarna in zaal Arends te Lattrop. Gewoon een fijne bijeenkomst in de geschiedenis van Denekamps oudste kerkdorp Lattrop.

H.B.

HERDRUKKEN ONDERSCHOER

In het nummer 4/1980 van dit contactorgaan meldden we al dat de editie 1979 niet meer volledig leverbaar was. Ondertussen hebben veel mensen ons benaderd met de vraag of oudere jaargangen nog te koop zijn. Wij hebben besloten tot een beperkte herdruk van enkele edities. Daar dit extra kosten met zich mee brengt moeten we deze doorberekenen. De prijs per jaargang komt dan op f.15,- excl. eventuele verzendkosten.

Vanaf 1 januari a.s. zijn de volledige jaargangen weer verkrijgbaar.

H.B.

ACHTERSTALLIGE CONTRIBUTIES

Er is nog steeds een aantal donateurs dat over 1982 de contributie van slechts f.12,50 niet heeft betaald. Dat vindt de penningmeester bijzonder onplezierig. Hij moet er namelijk toch maar weer voor zorgen de eindjes aan elkaar te knopen. En dat dit bij een instelling als de onze erg moeizaam verloopt moet u van ons maar aannemen, waarbij we dan willen aantekenen, dat we alles zo zuinig mogelijk en met vrijwilligers te doen!

H.B.

CONTRIBUTIE 1984

Met ingang van het komende jaar

is de contributie voor de donateurs van onze Stichting verhoogd van f.12,50 naar f.15,-. Het lijkt misschien een nogal forse verhoging in deze tijd; maar daarbij moeten we er dan tegelijkertijd aan herinneren dat de huidige bijdrage dateert uit 1981, bijna drie jaar geleden dus.

Graag vertrouwen we er op dat u met deze verhoging kunt instemmen.

Overigens is deze f.15,-, gezien hetgeen u ervoor wordt geboden, zeker niet bepaald hoog!

H.B.

WAT BIEDT HET VOLGENDE

NUMMER

In het eerste nummer van 1984 (onze zesde jaargang) zullen we een serie artikelen starten over Denekamp's burgemeester Jan Wynia, (1923-1934) (In het jongste Jaarboek Twente staat hierover ook een artikel te lezen). Verder zult u daarin aan kunnen treffen een artikel over veldnamen.

H.B.

aandacht voor

In deze rubriek vragen we dit keer uw aandacht zoal voor:

- werkgroep dialect
- werkgroep geschiedenis
- een verslag van de excursie De Lutte en omgeving
- samenvatting najaarsbijeenkomst
- expositie in Natura Docet
- Jaarboek Twente 1984
- oproep expositie-materiaal kerststallen

WERKGROEP DIALECT

Op woensdag 12 oktober 1983 kwamen we bij elkaar om het programma voor het winterseizoen te bespreken. Mevrouw Brouwer kan geen tijd meer vrijmaken voor de werkgroep zodat deze nu nog bestaat uit vier leden.

Van het K.V.G. uit Noord Deurningen was een aanvraag om een avond van hun vereniging na de pauze op te vullen. We besloten dat te doen door uit werk van mevrouw E.Bos-Hermelink voor te dragen en door dia's te vertonen.

Ook werd besloten met de bandrecorder naar de heer F.Knipers te gaan om met hem te praten over de periode, die hij als knecht van smid "de Kul" heeft doorgebracht. Roeleveld zal 't contact leggen. Er is nog een lijst met namen van mensen waar we naar toe moeten o.a. nog naar kos-

ter Benneker.

De avond van het K.V.G. is op 15 november 1983 gehouden. Aan het begin van de avond heeft Ans Zekhuis in het kort uitgelegd ("in 't plat" natuurlijk) wat "heemkunde" betekent, wat het doel is, hoe we dat proberen te bereiken, welke werkgroepen er zijn enz. Vanzelfsprekend is wat uitgebreider over de eigen werkgroep dialect gepraat.

In plaats van voor te dragen uit werk van mevrouw E.Bos-Hermelink, hebben we haar benaderd om dit zelf te doen. Dat deed ze graag. Ondanks haar tachtig jaar zit ze nog vol energie!

Ze heeft een aantal gedichten voorgedragen afgewisseld met het vertonen van dia's door de heer G.Broekhuis. Deze dia's heeft Broekhuis allemaal gemaakt in de gemeente Denekamp. Bij elke dia werd een vraag gesteld. Degene die de meeste vragen goed beantwoord had werd verrast met een mooie prijs.

Mevrouw Bos besloot met enkele anekdotes uit de tijd, dat ze wijkzuster was in Rossum.

Voor de pauze vertelde de heer Bruns, die als hobby wilgetenen-mandjes maakt, hoe dat allemaal gedaan wordt. Hij stelde als prijs voor de dia-wedstrijd enkele mandjes

en als poedelprijs een "bekken-wisser" (dat is een ouderwetse pottenboender gemaakt van dop-heide) beschikbaar.

Mevrouw Bos dicht niet alleen, ze schildert ook en stelde als prijs een fraai beschilderde dakpan ter beschikking.

De avond is bij de aanwezige dames goed in de smaak gevallen, zo liet de voorzitter aan het eind merken.

Op deze avond werden weer namen doorgegeven van mensen waar de werkgroep dialect met de bandrecorder naar toe moet gaan. Ook is het wenselijk dat het werk van mevrouw Bos op de band wordt opgenomen. Het vastleggen van dialect is erg belangrijk.

Dat betekent voor onze werkgroep weer volop "werk aan de winkel". Contacten leggen, afspraken maken enz. we doen 't graag maar met slechts vier mensen valt dit niet allemaal mee. We hopen uw belangstelling een beetje gewekt te hebben.

Wie wil onze werkgroep komen versterken?

Ook zoeken wij nog iemand die apparatuur en tijd heeft om onze cassettebanden te kopiëren.

Aanmelden bij Ans Zekhuis; tel. (05413) 2051.

A.Z.-S.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

Als dit artikel wordt geschreven is het ongeveer half november en hebben we de drie eerste bijeenkomsten van dit seizoen al achter de rug. Of het aan de mooie zomer en herfst lag weet ik niet, maar de eerste twee bijeenkomsten waren niet zo best bezocht en dan is het moeilijk om bepaalde werkzaamheden weer goed op gang te krijgen.

Op de tweede bijeenkomst van 22 oktober stelde de heer Mor-sink voor om van diverse foto's, aanwezig in ons archief, dia-series te maken. Hij zelf stelde een deel van zijn tijd beschikbaar om dit werk uit te voeren.

De eerste serie is inmiddels gereed en gaat over het feestelijk "inhalen" van nieuwe priesters in Denekamp, zoals dat o.a. in de vijftiger jaren nog gebeurde.

De tweede serie die gemaakt wordt van oude school- en klas-sfoto's is inmiddels in bewerking en zo hopen we deze winter nog enige andere series klaar te krijgen, bijv. één over de bevrijdingsoptocht uit 1945.

Overigens zijn we nog steeds op zoek naar mensen die actief willen meedoen in onze werkgroep. Hiervoor kunt u zich opgeven bij H.Asma.

H.A.

EXCURSIE DE LUTTE EN OMGEVING

Op 16 oktober 1983 organiseerden de drie groene verenigingen van Denekamp (Vrienden van Natura Docet, IVN en werkgroep Flora en Fauna) een herfstwandeling in de buurt van het arboretum in De Lutte. De weersvoorspelling was niet zo best, maar eenmaal op de plaats van bestemming aangekomen viel het allemaal nog wel mee. De zon scheen zelfs enkele keren tussen de wolken door, en het waaide behoorlijk, hoewel het niet echt koud was. De opkomst viel daarom ook erg mee.

Het is steeds weer interessant om zo'n wandeling mee te maken, want er gaan altijd wel mensen mee die op één of andere wijze gespecialiseerd zijn in hun kennis van de natuur.

Zo waren o.a. enkele mensen van de vogelwerkgroep van het I.V.N. aanwezig. Ook was er iemand die veel van paddestoelen afwist. Dat kwam goed uit, want op zo'n herfstwandeling kom je erg veel paddestoelen tegen. We vonden tussen grazende koeien o.a. de weidechampion. Een hele bijzonderheid was het vinden van een mooie rood-paarse zgn. "zwartwordende wasplaat", waarvan dan ook prachtige dia's konden worden gemaakt.

Een wonderbaarlijk mooi gebied is het door bossen afgewisseld door weilanden en houtwallen

en beekjes. Dwars door dit gebied loopt de spoorlijn Oldenzaal-Bentheim en haaks daarop de fietsroute Dinkel-land-Gildehaus.

En wellicht binnen niet al te lange tijd de nieuwe E8. Maar ook al wordt er hierdoor een stukje van afgehaald, het blijft een uniek Twents landschap.

Na de wandeling bedankte de heer J. van Herpt iedereen voor de komst en wenste ons een behouden thuiskomst.

J.B.

VERSLAG NAJAARSBIJEENKOMST

De najaarsbijeenkomst van onze Stichting werd gehouden in hotel Knippers op dinsdag acht november 1983. Als gevolg van de stiptheidsaktie van de Nederlandse douane aan de grens werden de Duitse gasten, die de film " 't Oale Munsterland" voor ons zouden draaien op deze bijeenkomst, enige tijd opgehouden. Dit was er de oorzaak van dat voorzitter Borgman pas een kwartier later dan eigenlijk de bedoeling was, deze bijeenkomst kon openen.

Een groot aantal donateurs en introducees was opgekomen, om deze film te zien. Onder de ruim 120 aanwezigen waren de burgemeester en zelfs twee van de drie wethouders. Voorts vertegenwoordigers van zuster-

verenigingen uit omliggende plaatsen.

In het eerste gedeelte van de film was te zien en te horen hoe het huidige landschap is ontstaan in de streken waar de film is opgenomen, dat was in Westfalen rond de plaatsen Borghorst en Steinfurt. Er werd verteld over de vroegere marken, de markegrenzen en de grensstenen, over het ontstaan van landweren en over de overblijfselen die er nu nog zijn te zien.

Verder voerde ons de film via de zgn. "Mühlenroute" langs verschillende soorten molens in die omgeving, waaronder een aantal "Holländermühle". Het oogsten en dorsen van rogge, het maken van turf, het bierbrouwen, zoals het vroeger op de boerderijen daar gebeurde, kwam allemaal uitvoerig en duidelijk in beeld.

Ook het "hoesslachtn" en de gehele verwerking van het geslachte varken tot hammen, worst enz. Dan de verschillende gewoontes en tradities bij het "kroamschudd'n", het nieuwjaarskoeken-bakken en de "vas-seloamd"-viering.

Dan was er nog te zien hoe vroeger eens per jaar de markegrenzen en -stenen werden gecontroleerd. Een stoet dorpelingen jong en oud, met een trommelaar voorop trok dan door het landschap en keek of alle grenzen nog intact waren en de stenen nog op de juiste plaats stonden.

De film was blijkbaar voor ie-

dereen zo duidelijk, ondanks de Duitse tekst, dat er van de gelegenheid tot het stellen van vragen na afloop, geen gebruik werd gemaakt.

Aan de reacties in de pauze en na afloop was duidelijk te merken dat deze najaarsbijeenkomst een schot in de roos is geweest.

H.A.

EXPOSITIE IN NATURA DOCET

Nog tot medio januari 1984 is in Natura Docet te Denekamp nog een bijzondere tentoonstelling te zien over roofvogels. De fraaie tentoonstelling kreeg als titel mee: Ridders te voet en in de lucht. Zo kunt u er vogels zien als buizerd, sperwer, havik en wespandief.

Het museum is geopend van zondag t/m vrijdag van 10.00 uur - 17.00 uur. Denkt u er tijdens de komende feestdagen eens aan. De expositie en ook het museum zijn zeker een bezoek waard.

H.B.

EXPOSITIE IN MUSEUM HUIZE KEIZER

Voor de kunstliefhebbers is er op de zolder van het museum Huize Keizer een expositie te zien over bronsgietskunst. Het gaat hier met name om werk van de Duitse kunstenaar J. Krautwald uit Rheine en de Tilburgse kloosterzuster Jesualda. Deze zuster heeft ook het mooie bronzen beeld van koningin Beatrix gemaakt dat staat in de raad zaal van het gemeentehuis te Denekamp. De expositie is te zien tot eind januari 1984. Het museum is geopend van maandag t/m vrijdag van 9.00 uur - 12.00 uur en van 14.00 uur - 17.00 uur. Bovendien op zondag van 14.00 uur - 17.00 uur.

H.B.

HEIMATVEREIN METELEN

Van onze zustervereniging in Metelen ontvingen wij het jaarprogramma. We willen dat gedeelte wat nog komen moet hier graag weergeven, omdat we weten dat onze donateurs daar van harte welkom zijn. Mocht u belangstelling hebben om 'n bijeenkomst bij te wonen laat het dan maar even weten aan een van de redactieleden van dit blad. Zondag 15 januari 1984:Heimat-

avond met "Worst en worste-broodettn" in de zaal van het bejaardenhuis. Prelaat Heifort zal dan iets vertellen over de geschiedenis van de kerk in Metelen.

Zondag 3 februari 1984: Praat-avond met "Piep-kuukn-ettn".

H.B.

ROGGE, HAVER, GERST

Bij gelegenheid van de expositie in het museum Huize Keizer over de traditionele verbouw en oogst van rogge is door de Stichting Heemkunde Denekamp als overdruk van een door W.H. Dingeldein geschreven verhaal over rogge e.d. uitgegeven als boekje. Het boekje telt 16 pagina's en nodigt de ouderen onder ons bij het lezen op menig plekje zeker uit even zelf nog "de row oonder 't gat te houwn".

Het boekje heeft als titel meegekregen "Rogge,haver,gerst" en is verkrijgbaar bij 't Heem-

hoes, Kerkplein 4, Denekamp.
Het boek kost slechts f.1,50.

H.B.

TWENTSCHE ALMANAK

Hij is er weer de vertrouwde Twentsche Almanak 1984. Als vanouds vindt u er de feest- en gedenkdagen in en informatie over de Twentse gemeenten enz.

Verder een mooi Twents verhaal over "de Hooltboer" in " 't Lönnekerveald". En natuurlijk weer het bekende zoekplaatje.

Het boekje is bij de boekhandel te koop voor f.3,50.

H.E.

NIEUW JAARBOEK TWENTE

Op 26 oktober 1983 heeft de presentatie van het 23ste Jaarboek Twente plaatsgevonden op 't Huis te Brecklenkamp.

Geen toevalligheid overigens. Onze Stichting heeft er al enkele jaren voor geijverd om de officiële aanbidding eens in de gemeente Denekamp te laten plaatsvinden.

Nog net in Nederland, want op een steenworp afstand van de plaats van aanbidding, 't Huis

te Brecklenkamp, loopt de landsgrens die ons geografisch scheidt van de Oosterburen. Slechts geografisch daar want in het landschap is het niet herkenbaar en aan de aard van de bevolking is het ook niet te onderscheiden.

Het gebeuren vond plaats in de tot de laatste stoel bezette ridderzaal van 't Huis te Brecklenkamp, dat daar die middag heel voorbeeldig lag te rusten onder het door herfstinvloed bruin wordende lover van de zware eeuwenoude eikebomen die 't Huis omringen. Als een sprookje eigenlijk, even de werkelijkheid ontlopend scheen het die middag bij het betreden van de fraaie oprijlaan. Het binnen gaan van de echte ridderzaal van 't Huis versterkte dit gevoel nog eens.

Ruim honderd genodigden waren aanwezig om dit bij te wonen, met Denekamp's burgemeester Norbart als gastheer.

In zijn openingstoespraak zei burgemeester Norbart dat het Jaarboek een fraaie stimulans is om het Twents regionaal gebeuren samen te binden, daarmee duidende op het wegvallen van een ander middel daartoe, namelijk het gewest Twente.

Jaarboek-hoofdredakteur Adriaan Buter toonde zich bezorgd over de situatie waarin het Twentse landschap zich momenteel bevindt en voor de dreigende ontwikkeling die het te wachten staat. Een situatie die voor- namelijk een gevolg is van

steeds intensiever wordende landbouwmethoden en modernere machines. In het vervolg van zijn betoog hield hij de aanwezigen voor het een prima en lofwaardig streven te vinden van de Stichting Heemkunde om in Twente te komen tot een landbouwmechanisatiemuseum, gemakshalve ook wel aangeduid als boerderijmuseum. Juist ook om daarmee te kunnen aangeven hoe de verschraling van het landschap tot stand is gekomen en met name daarbij de invloed van de mens daarop. Met een dergelijk museum leert men naar de toekomst kijken en niet slechts stil te staan bij de dag van vandaag of alleen maar terugblikken naar wat eens was. Buter huldigde dit initiatief dat inmiddels is overgenomen door de Stichting Landbouwhistorie en -techniek in Denekamp en dat naar zijn mening alle steun verdient.

Gewestvoorzitter Houben pleitte voor het behoud van het eigen gezicht van Twente, nu een provincie Twente niet doorgaat. "Twente verdient meer te zijn dan een geografische aanduiding op de kaart," aldus Houben daaraan toevoegend dat de saamhorigheid in Twente maatschappelijk niet weg te vegen is. Het Jaarboek Twente kan daartoe volgens hem een niet onbelangrijke bijdrage leveren aan de indentiteit van Twente.

Vervolgens vond de aanbieding van het eerste exemplaar plaats aan gewestvoorzitter Houben en

aan Denekamp's burgemeester Norbart.

Na het officiële gedeelte kreeg Houben een levensgrote "Book-weitn-jan-henik" aangeboden als teken van de gastvrijheid van Denekamp en Breklenkamp in het bijzonder. Ook de gasten kregen een dergelijk overheerlijk pannekoekje.

Tot slot hield ons mede-bestuurslid en jeugdherbergier Hamers nog een korte causerie over de geschiedenis van het Huis, waarna de genodigden de gelegenheid werd geboden het gebouw te bezichtigen.

Daarna hebben we alle gasten een exemplaar van het laatst verschenen nummer van ons contactorgaan 't Onderschoer aangeboden.

Wie een boek heeft besteld bij voorinschrijving via de Stichting Heemkunde Denekamp wordt verzocht dit zo spoedig mogelijk af te halen bij mevr. H. Boink, Diepengoor 16, Denekamp; of op donderdag-avond tussen 18.30 uur en 21.00 uur van 't Heemhoes, Kerkplein 4 te Denekamp. De prijs is f.14,- per stuk.

H.B.

OPROEP EXPOSITIEMATERIAAL

KERSTSTALLEN

De oproep via het Onderschoer

om kerststallen en -groepen beschikbaar te stellen voor een te houden expositie in december 1984 heeft nog niet veel opgeleverd. Als dit Onder-schoer verschijnt kan het nog net.

De bedoeling is om in december 1984 deze expositie te houden op de zolder van het museum Huize Keizer. Bij die mensen die hun kerstgroep beschikbaar willen stellen voor deze tentoonstelling komen we dit jaar tussen Kerstmis en Nieuwjaar kijken, dan staat ze toch in uw huiskamer.

We komen kijken om te voorkomen dat we ze allemaal van dezelfde soort krijgen. Dus u kunt rustig uw kerststal en -groep aanmelden voor deze expositie, ook al denkt u dat uw kerstgroep niets bijzonders is. Vóór Kerstmis 1984 is de expositie afgelopen en u heeft uw kerstspullen op tijd terug om ze in uw huiskamer op te stellen. Het enige wat u moet doen is ons een seintje geven en volgend jaar de spullen een maand vroeger van de zolder halen.

Graag aanmeldingen bij de redactie-leden van het Onder-schoer.

H.A.

In het afgelopen kwartaal hebben we voornamelijk in de regionale kranten de volgende berichtjes voor u genoteerd. Deze artikelen zijn allemaal uitgeknipt en worden bewaard. Het plaatselijk Denekamps Weekblad wordt in zijn geheel bewaard. In onze bibliotheek kunt u het een en ander raadplegen.

De gebruikte afkortingen staan voor:
Tw.C.: Twentsche Courant; Tub.:
Dagblad Tubantia; Vizier: Vizier op
Noord Oost Twente; Gezinsblad:
Gezinsblad voor Oldenzaal en omgeving.

Sportclub Denekamp nam nieuwe akkommodatie op feestelijke wijze in gebruik (D.W.1-9-'83).

C.B.S.: graanproduktie dit jaar 5% lager. Maïs: redelijk tot slecht. (Tw.C.6-9 en 7-9-1983).

Herdenking Thomas Ainsworth in Goor, waar z'n graf zich bevindt 150 jaar geleden begon Th.Ainsworth in Goor in samenwerking met de Ned.Handelsmij. een weefschool (Tw.C. en Tub. 10-9-1983.)

Rijksarchief in Den Haag: supermarkt voor historische informatie (Tw.C. 16-9-1983).

Stichting Oelermolen wil fundament blootleggen. (Tub. 20-9-1983).

In abdij Sion (in Diepenveen)bekomt men van de drukte, na een invasie op "open dag" + 15.000 mensen op bezoek in één weekend. (Tw.C.19-9 en Tub.23-9-1983).

Bibliotheek Denekamp; uitleningen nemen toe (Tub. 20-9-1983).

Meer activiteiten in vernieuwd Vlederhoes (Tub. 23-9-1983).

Sinds wanneer wordt in het Twents Dialect geschreven? (Tub.24-9-'83).

Ooggetuigen vertellen van bombardement dat 40 jaar geleden 151 levens eiste in Enschede. (Tw.C.23-9-1983).

Boek als stimulans archeologie voor de jeugd. (boekbespreking van: "De onderkant van Nederland") (Tw.C.27-9-1983).

Mensen zonder werk breidt aantal projecten uit. De heide begint weer terug te komen in de "vetpot", een natuurterrein in Breklenkamp, na een onderhoudsbeurt door vrijwilligers van bovengenoemd project. (Tub.26-9)

Stadsarchivaris in nieuw boek over Hanze-tijdperk: Zwolle "heerste" over Twente. (Tw.C.29-9-1983).

Heemkunde Albergen komt met interessante expositie over rogge-verbouw en oogst (dezelfde expositie was later in het museum Huize Keizer in Denekamp) (Tw.C.29-9-1983).

Draaispij oude molen tussen puin gevonden in Oldenzaal en symbolisch geverhandigd aan Palthe-huis. (Tub.29-9)

Luchtvaartmuseum vindt onderkomen op vliegbasis Twenthe (Tw.C.29-9-1983)

Prof.De Gaay Fortman onthult borstbeeld van Koningin Beatrix in Denekamp's raadzaal (Tw.C.29-9- en 10-10 Tub. 29-9 en 10-10 D.W.12-10-'83).

Begroting Denekamp sluitend (Tw.C. 30-9-'83).

Schoonmaak Kanaal Almelo-Nordhorn door speciale baggermachine (Tub.29-9)

Diverse artikelen over het nieuwe textielmuseum in het Jannink-complex in Enschede. (Tw.C.30-9; 1-10 en 5-10 Tub. 29-9 en 30-9-'83).

Hoe oud is ons Twents? (Tub.1-10-'83)

Molen in Tilligte kan volgend jaar draaien (Tub. 1-10-'83).

Tilligte loopt uit voor Nederlands kampioen touwtrekken (Tw.C. 3-10)

Boseigenaren luiden alarmklok; bosbeleid overheid vol tegenstrijdigheden. (Tub. 3-10-'83).

Dialectdienst in kerk in Gildehaus (Tub.3-10-'83).

Maria-klok vervangen; gemeente Denekamp zet 40 mille op de begroting. (Tub.5-10-'83).

Denekamp haalt broekriem aan; vette jaren zijn nu voorbij. (Tub.5-10)

Coderen van fietsen in Denekamp slaat geweldig aan. (Tub.4-10-Tw.C-11-10 en D.W. 12-10-'83).

In de Tw.C. vervolgt Herman Haverkate na de zomerpauze z'n rubriek "Vespertied"; in deze rubriek:

De slotzusters in Zenderen (Tw.C. 15-10-'83).

Schoolmeesters van vroeger (Tw.C. 5-11-'83).

Duizend jaar bijbel in het Nederlands (Tw.C. 5-10-'83).

Grenspost Rammelbeek weer open na 14 uur te zijn geblokkeerd. (Tub. en Tw.C. 11-10-'83).

Singraven in alle drukte; een wandeling naar Singraven. (Tw.C. 12-10).

Kerkentocht door het Münsterland (Tub. 14-10-'83).

Expositie van "Sint Gallus tot Sint Jöbke geopend (Tub. 13-10 en 2-11).

Veel interesse voor rogge-expositie in museum Huize Keizer te Denekamp (D.W. 12-10 en 3-11-'83).

Twentse trams in marge van openbaar vervoer, artikelen n.a.v. de aanbieding van het boek "Trammend door Twente". (Tw.C. en Tub. 13-10-1983).

Losser laat klooster "Maria-Vlucht" herleven.

Historische Kring Losser geeft een boek uit dat handelt over dit vroeger in Glaan vlak over de grens gelegen klooster. (Tw.C.15-10 en Tub. 24-10-'83).

Pijpleiding steelt flora en fauna; karakter Aamsveen behouden? (Tw.C. 12-10-'83).

Stichting Oelermolen sloop bruikbare stal, om materiaal te krijgen voor Saksische schuur bij bestaande Oelermolen. (tw.C.18-10).

Vicarie van 't Stift in Weerselo wordt gerestaureerd, met ondermeer een gift van de A.N.W.B. (Tw.C.19-10 en 29-10-'83).

Mannenkoor promoveert naar de hoogste afdeling. Prima eerste plaats voor Denekamps mannenkoor. (Tub. en Tw.C.17-10; Vizier en D.W. 19-10-'83).

Dialectdienst in de herv. kerk in Neuenhaus. (Tw.C. 20-10-'83).

Jaarboek Overijssel over vogels. (Tw.C. 20-10-'83).

Bespreking van het boek van G. Weustink: "Geschiedenis van Oldenzaal". (Tw.C. 20-10-'83).

Textielmuseum "Saksenstal" in Overdinkel geopend (Tw.C.22-10).

Twickel-zout gaf aanzet een zoutmuseum in te richten (in 1984 in Delden) (Tw.C. 24-10-'83).

Traditioneel grondgebruik kan vogelstand nog redden. (Tub.24-10-'83).

Opnieuw nationale erkenning voor activiteiten Volksterrewacht. Uit de gelden van de opbrengst van de uitgave "N.W.Overijssel" ontving de sterrewacht in Denekamp f.5000,-- (D.W.26-10-'83).

Melchior Winhoff nauw verweven met Ootmarsum (Gezinsbl.26-10)

Overijssel was ooit rijk aan havezathes. (Tw.C. 26-10-'83).

Nieuwe torenspits op hervormde Kerk in Denekamp (Tub. 25-10-'83).

Fietsen voor de vrede. Fietsers voor de vrede in Denekamp uitgezwaaid. (Tw.C. 24-10; Tub. 24-25-28-10-'83).

C.D.A.-Statenfractie in Denekamp op bezoek bij Natura Docet (Tub.27-10).

Artikelen over en naar aanleiding van de aanbieding van het jaarboek Twente 1984 in Breklenkamp. (Tw.C. en Tub. 27-10; Vizier 2-11 en D.W. 3-11-'83).

Bestaan van het schooltje in Breklenkamp gerekt. (Tub.29-10-'83).

Kerken stromen vol bij vredesdiensten (Tw.C. 31-10-'83).

Woninks' wandelboek langs de laatste route gepresenteerd. (Tub.31-10-'83).

Kardinaal Willebrands in Denekamp om afscheid te nemen van de zusters van Noord Deurningen. (Tw.C.31-10 en Tub. 1-11-'83).

Start restauratie molen van Brunninkshuis in Tilligte. (Tw.C.1-11-'83).

Bruin museum Natura Docet zet stekels op. (Tw.C. 5-11-'83).

Maalstoel geplaatst in molenhuisje van de Fleringer havezathe Herinckhave (Tw.C.5-11-'83).

De rubriek "voor u door u" is bedoeld als contactmogelijkheid met onze lezers d.m.v. dit blad, waarbij met name gedacht wordt aan vragen, opmerkingen, suggesties en dergelijke. Daarnaast biedt deze rubriek de redactie ook de mogelijkheid bepaalde "vragen" aan de lezers voor te leggen.

U kunt zowel telefonisch als schriftelijk reageren bij een van de redactieleden. De adressen staan voorin vermeld.

Graag willen we in deze rubriek een aantal vragen voorleggen.

Ons mede-redactielid, de heer H.J. Asma, heeft naar aanleiding van het artikel in het blad over de Denekamper klokken twee vragen:

Is het liedje dat men vroeger zong op de melodie van het gebeier van de klokken nog algemeen bekend? Ook bij de jeugd en de schoolgaande kinderen?

Zijn er nog meer, vooral oudere mensen, die zich kunnen herinneren dat men in de

kerstnacht naar de kerk liep en dat fietsen in die nacht niet "passend" was?

Verder wil de heer Asma nog graag het volgende weten.

Vroeger vertelden de Denekampse ouders aan hun kinderen in de tijd vóór Sinterklaas, dat als de toren warm was, Sinterklaas in het land was. De zwarte Pieten waren dan bezig pepernoten te bakken in de toren. En de kinderen maar voelen of de toren al warm was.

Zijn er tegenwoordig nog ouders, die dit hun kinderen vertellen en kunnen oudere Denekampers zich nog herinneren dat hun dit vroeger werd verteld in de Sinterklaastijd?

*****

Voorts willen we u het uit het schrijven van de heer D.den Hartog uit Denekamp het volgende meegeven.

Naar aanleiding van het artikel over "Een afgrijselijk ongeluk" in 't Onderschoer nr. 3/1983 dat onder meer gaat over H.J.B. Roessingh Udink van Singraven schrijft de heer Den Hartog:

"Döhmman en Dingeldein zeggen in hun boekwerk "Singraven, de geschiedenis van een Twentsche Havezathe": dat de knaap in October 1843 naar een kostschool te Zwolle werd gezonden. Over zijn verdere ontwikkelingsgang is niets bekend."

Ik kan u echter iets meer over hem mededelen.

In de nalatenschap van Margaretha Bertha Roessingh Udink, geboren op Singraven 22 maart 1896 en enige jaren geleden in Zwitserland overleden, bevond zich een klein -met de hand geschreven- boekje van H.J.B. Roessingh Udink. Een verslag van een reis naar Engeland en in het bijzonder naar de le Internationale Wereldtentoonstelling die in 1851 te Londen werd gehouden. In die dagen een enorm gebeuren; er kwamen ongeveer zes en een half miljoen bezoekers. Roessingh Udink was toen dus 19 jaar oud.

De reis ving aan in Zwolle op 22 juli en eindigde ook te Zwolle en wel op 12 augustus. Over zijn reisgenoten is hij zeer summier, slechts dit: Ds. Dibbetz uit Vollenhove en twee personen uit Zwolle, de ene genaamd Palthe en de andere Eekhout. In het verhaal komt Roessingh Udink over als een betrekkelijk eenvoudige jongeman, zij het dan uit de gegoede stand die in het Londen van ruim 130 jaar geleden zijn ogen uitkijkt en van de ene verbazing in de andere valt. Zijn kennis van de Engelse taal blijkt gering te zijn geweest; het Frans ging hem wat beter af.

Voor al voor iemand die Londen en omgeving een beetje kent interessante lectuur, zij het dan dat er op de stijl wel wat valt aan te merken."

Een welkome aanvulling op het hiervoor aangehaalde artikel

en de tot nu toe bekendgemaakte geschiedenis over de Roessingh Udink's.

We zijn nog niet van de heer Den Hartog af. Hij heeft namelijk ook nog een paar opmerkingen, terechtwijzingen zou men het ook kunnen noemen.

In de inleiding van het artikel "Een afgrijselijk ongeluk" wordt namelijk geschreven over

"Huize Singraven" daarmee bedoelende het Huis Singraven.

De heer Den Hartog: "Ik geef de voorkeur aan het voornamer klinkende "Huis Singraven".

Ik ben in deze mening in goed gezelschap waarvan ik noem: het museumboek, Stichting Edwina van Heek, Dingeldein enz.

"Huize" is een beetje burgerlijk, er zijn in Nederland duizenden voorname burgerwoningen die Huize zo of zo worden genoemd. We behoeven in Denekamp niet ver te zoeken, n.l. Huize Keizer. Een gebouw met een status van Havezathe, met een geschiedenis en een allure als Singraven dient niet burgerlijk Huize te worden genoemd.

Ik grijp nu maar zeer hoog, wij spreken niet over Huize ter Bosch doch over Huis ten Bosch".

Verder schrijft de heer Den Hartog: "Een andere nogal eens gebruikte aanduiding is naar mijn smaak ook niet juist, n.l. "Het Singraven"; Singraven is voldoende. Wij spreken toch ook niet over "Het Denekamp" en wat andere landgoederen betreft zeggen wij ook niet "Het Twickel", "Het Weldam" enz.

De VVV-bordjes maken het helemaal bont, die verwijzen ons naar " 't Singraven"! Nogmaals mijn voorkeur: Landgoed Singraven en Huis Singraven."

Een juiste bewegwijziging moet voor een zichzelf respecterende VVV zonder meer noodzaak zijn. We nemen aan dat de VVV hiervan kennis zal nemen en hiermee in het vervolg rekening zal houden.

*****

Dan dit: weet u nog dat het gebouw Irene achter de Ned. Hervormde Kerk in 1933 is gebouwd? Ook al weer vijftig jaar geleden. Het is net of het niets is, hoor ik oudere Denekampers al zeggen. Wellicht weet u nog bijzonderheden uit die tijd? Over de bouw van het verenigingsgebouw "Irene". Want zeker zal dit wel vele akties hebben gekost. Bijzonderheden hierover zijn van groot belang om bewaard te blijven voor ons nageslacht, dat het grotendeels toch zal moeten doen met de techniek van de video en de chip enz.... Wie weet hoe de volgende aanduidingen voor de technologische wonderen zullen worden genoemd.

Tekent dus des te meer om de bijzondere dingen die we meemaken zo goed en zo volledig mogelijk vast te leggen..... op papier, ja, dat wel!

*****

Weet u nog dat vijftig jaar geleden:

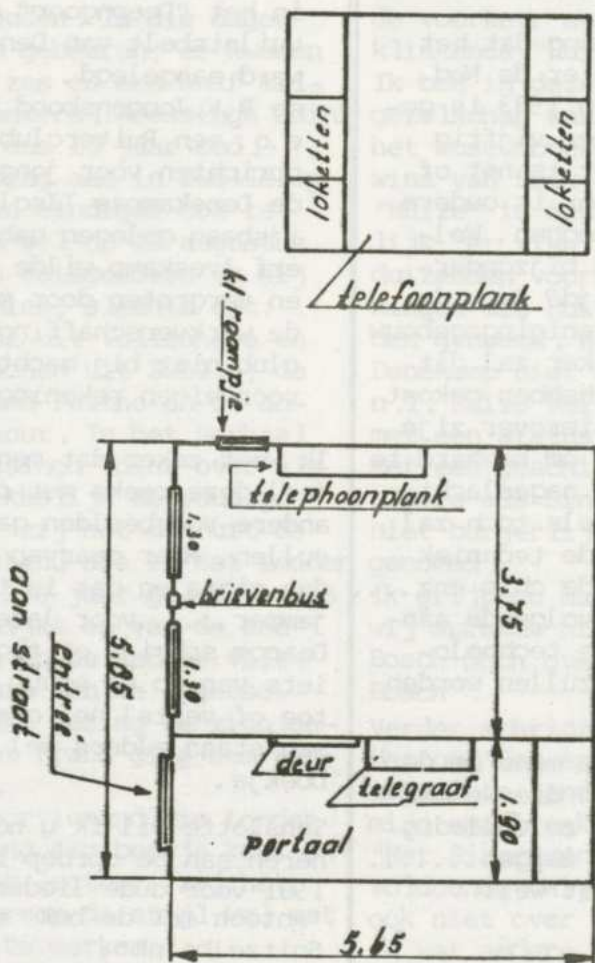
- bij J.H.Berning, Brinkstraat 8, te Denekamp de eerste "reepjesautomaat" is geplaatst (februari 1933).
- de arbeiders naar de objecten van de werkverschaffing met de bus werden vervoerd door H.Mensink, K.Gelink en J.H.J.Sneuyink.
- in het "Diepangoor" de eerste vuilnisbelt van Denekamp werd aangelegd.
- de R.K.Jongensbond te Nutter e.o. een Ruiterclub wilden oprichten voor jonge boeren.
- de Denekampse IJscclub haar ijsbaan gelegen nabij het erf Aveskamp wilde uitdiepen en vergroten door middel van de werkverschaffing, daar de club niet bij machte was dit voor eigen rekening te doen.

Ik weet zeker dat menig lezer (es) deze reeks met ontelbare andere voorbeelden gaat aanvullen. Maar daarvan horen we dan niets en dat is toch wel jammer.....voor later..... Daarom schrijf er tegelijk ook iets van op en stuur ons het toe of vertel het ons. Adressen staan elders wel in dit boekje.

Tenslotte wil ik u nog herinneren aan de oproep in nr.4/1981 voor oude liederen als "Antoon met de bok" en "de Snitzelbaank".

H.B.

Plattegrondtekening van het telefoonkantoor te Denekamp

In 1981 was het 100 jaar geleden dat in Nederland het eerste telefoonnet in gebruik werd genomen en wel in Amsterdam. Dat was vijf jaar nadat Alexander Graham Bell in de Verenigde Staten van Amerika de telefoon had uitgevonden.

In 1883 begon de telefoon zijn opmars in Denekamp. Want op 5 maart 1883 deden b en w van Denekamp aan de Lijninspecteur der Rijkstelegraaf te Arnhem een verzoek tot vestiging van een "telefoonkantoor" te Denekamp. Op 21 mei bericht de Lijninspecteur aan b en w "dat ik mij Vrijdag 25 dezer ongeveer te 2 uur n.m. ten Uwen zal bevinden, teneinde een onderzoek in te stellen naar de lokalen die voor het kantoor beschikbaar zijn gesteld en naar de bekwamenheden van den persoon, die met het kantoorbeheer belast zal worden".

Op 26 mei deelde de Lijninspecteur aan b en w van Denekamp mee, dat hij de 25ste mei in Denekamp was geweest, maar dat hij tot zijn grote verbazing niemand van het college aanwezig had gevonden om hem de nodige aanwijzingen te geven. Hij zou dan ook onverrichter zake zijn teruggekeerd "ware ik niet door een der beambten der secretarie ingelicht, dat het bureel van den brievengaarder als zoodanig was aangewezen en die ambtenaar zelf met het kantoorbeheer belast zou worden." Alvorens nu aan de minister verslag van zijn onderzoek te doen verzoekt hij b en w hem mede te delen of het gesignaleerde juist is. "Is dit zoo en mijn onderzoek dus niet te vergeefs geweest, dan kan ik U mededeelen dat de brievengaarder voldoende bewijzen van geschiktheid heeft afgelegd maar dat het aangewezen lokaal door mij ten eenenmale ongeschikt wordt geacht," besluit de betreffende inspecteur zijn schrijven.

Op 29 mei schrijft burgemeester Hoogklimmer de inspecteur "Tot mijn leedwezen kon ik Vrijdag niet te huis zijn daar ik aan het kantongerecht moest wezen. Ik wist dit niet tijdig genoeg om nog te kunnen berichten. Den beambte der secretarie was opgedragen U alle gevraagde inlichting te geven, wat echter overbodig genoemd kon worden daar de heer Romeijn, die met alles op de hoogte was, U naar hier vergezeld heeft. Ook in mijn plan van U te Oldenzaal te spreken was ik teleurgesteld".

Hoogklimmer schrijft dan verder dat de brievegaarder Grooters hem reeds van een en ander verslag heeft gedaan en dat het hem spijt dat het lokaal door de inspecteur ongeschikt is bevonden, want omdat men daardoor in een mogelijk onoverkomelijke moeilijkheid kan raken. De veldwachter Van der Scheer, die tevens als plaatsvervanger voor Grooters en als besteller van telegrammen was aangewezen, had namelijk het door de inspecteur bezichtigde huis gehuurd en zou dat a.s.herfst aanvaarden, "zodat dat uitstekend samenviel en ik mij dan ook reeds met een gunstigen uitslag gevleid had. U zult wel begrijpen dat keus hier haast niet is en derhalve hoop ik zeer in deze op Uwen steun te mogen rekenen. Het slagen der gehele zaak hangt er van af. Ik zou graag van U vernemen of werkelijk het lokaal niet geschikt gemaakt kan worden en hoop bezwaren uit den weg te kunnen ruimen."

Op 4 juni 1883 komt uit Arnhem een antwoord van de lijn-inspecteur. Hierin staat welke wijzigingen en vernieuwingen in het bureau van de brievegaarder moeten worden aangebracht "zal het voor de vestiging van een telephoonkantoor geschikt kunnen worden geacht". Zo moet het kamertje behoorlijk worden geschilderd en behangen. Voorts Voorts moet er een geheel nieuwe en van een deugdelijk slot voorziene deur inkomen, waarin een loket, ter vervanging van de bestaande deur die in een te slechte toestand verkeert "om verder te kunnen dienen en ook geen voldoende afsluiting oplevert". Behalve de reeds opgegeven meubelen blijkt dat ook nog een kast ontbreekt voor het opbergen van papieren. De ongeschiktheid van de lokaliteit berustte evenwel hoofdzakelijk op het ontbreken van een behoorlijke gelegenheid tot het ontvangen van het publiek. De Lijninspecteur: "Dit te noodzaken om te vertoeven in een ruimte die niet veel beter dan een stal is en doortrokken met den niet zeer aangename geur van een daar in uitkomenden geitenstal, tot bewaarplaats van allerlei dingen dient, kan onmogelijk goedgekeurd worden. Blijkt de verhuizing van den brievegaarder naar een betere en nettere lokaliteit ondoenlijk, dan zal alleen aan het bezwaar kunnen worden tegemoetgekomen door het plaatsen van een scheidingsmuur, waardoor het publiek een afzonderlijk lokaaltje verkrijgt, dat met een plankenvloer,gepleisterde muren en een deur aan de straat voorzien behoort te worden. Het zal mij aangenaam zijn te mogen vernemen of de lokaliteit in dien zin gewijzigd en verbeterd kan worden, zoo ja, dan zal ik

den Minister voorstellen de vestiging van een telephoonkantoor in Uwe gemeente in te willigen".

Burgemeester Hoogklimmer deelt op 12 juni 1883 mee "dat de raad in zijn jongste vergadering heeft besloten om het door U bezichtigde lokaal voor telephoonkantoor in huur te nemen." Verder vraagt hij dan welke meubelen aangeschaft moeten worden. Tevens voegt hij bij het schrijven een platte grond schets van het lokaal. (zie afbeelding)

Daarop volgt dan op 23 juli 1883 weer een schrijven uit Arnhem van de "Rijkstelegraaf" waarin staat dat "namens de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid genoeg wordt genomen met het aangeboden lokaal, wanneer dit volgens de plattegrondstekening zal zijn ingericht en dat de persoon, die als kantoorbeheerder is voorgesteld, als zoodanig geschikt is bevonden en dat mitsdien tot de vestiging van een telephoonkantoor in Uwe gemeente zal worden overgegaan. Wanneer de verandering der lokaliteit is afgelopen, zal ik gaarne daarvan bericht ontvangen". Behalve de gewone meubelen als gordijnen, schrijftafel, stoelen en lampen zijn nog nodig:

- een goed afsluitbare kast tot het wegbergen van de telegrammen en verdere stukken;
- een telephoonplank naast het kleine raampje, lang 1.00 m, breed 0,50 m en hoog 0,77 m; aan beide zijden van enige loketten voorzien.;
- in het lokaal voor het publiek naast het loket moet een klein lessenaartje kunnen komen ten behoeve van het schrijven van de telegrammen; verder drie handleggers: een voor de telephoonplank, een voor de schrijftafel en een voor het lessenaartje in de wachtkamer;
- tenslotte drie paar kaartenrollen.

Omtrent de afmetingen van de handleggers en kaartenrollen zal de directeur van het Rijkstelegraafkantoor te Oldenzaal wel de nodige inlichtingen geven.

Voorts werd er de aandacht op gevestigd "dat nog een persoon dient te worden aangenomen die den kantoorhouder bij diens afwezigheid kan vervangen". Een opgaaf daarvan wordt graag tegemoet gezien.

Op 31 juli 1883 bericht de burgemeester de lijninspecteur te Arnhem "dat de raad in zijn vergadering van 28 Juli tot plaatsvervangend kantoorhouder bij afwezigheid of onge-

steldheid van den kantoorhouder heeft aangesteld den gemeenteveldwachter Albert van der Scheer." Verder schrijft hij "dat het bewuste lokaal den 1 Aug. e.k. bij de gemeente in huur overgaat en dat ik U terstond zal berichten wanneer de verandering van de lokaliteit is afgelopen".

Op 12 september is het dan zover en deelt de burgemeester de lijninspecteur mee: "De verschillende veranderingen en verbeteringen aan het lokaal bestemd voor de telefoon-dienst zijn afgelopen. De heer Romeijn heeft zich welwillend belast met het bestellen der handleggers, echter omtrent de drie paar kaartenrollen aangeraden met het bestellen te wachten tot tijd en wijle de betrekkelijke kaarten mochten zijn onvangen en zulks omtrent de afmetingen die deze mochten hebben. Gaarne zou ik, zoo U tot de opname mocht besloten hebben, tijdig met de dag Uwer komst in kennis gesteld worden."

Op 6 oktober 1883 komt er een schrijven van het Ministerie van Waterstaat Handel en Nijverheid uit 's Gravenhage met de volgende inhoud:

"Ik heb de eer U mede te deelen dat de verbinding tusschen het rijkstelegraafkantoor te Oldenzaal en Uwe gemeente gereed is. Alvorens nu een Rijksambtenaar aan te wijzen tot het geven van onderricht aan den kantoorhouder en diens vervanger, verzoek ik U mij te berichten wanneer dat onderricht zal kunnen aanvangen."

w.g. de secretaris-generaal van bovengenoemd ministerie.

Op 16 oktober komt er opnieuw een schrijven van bovengenoemd ministerie dat als volgt luidde: "Ik heb de eer U hierbij te zenden ten behoeve van den kantoorhouder in Uwe gemeente een exemplaar der "Instructie nopens de behandeling der berichten, de verantwoording der ontvangsten en uitgaven enz. voor de telegraafkantoren met telefoondienst" met bijbehorende aanvullingsbladen."

Het schrijven vervolgt dan: "Gezien het Koninklijk Besluit van 25 April 1881 en zijn beschikking van 10 Juni 1881 afdeeling Telegraphie heeft goedgevonden te bepalen:

1. Het rijkstelegraafkantoor te Oldenzaal wordt aangewezen als kantoor van aansluiting met de telefoongeleiding naar Denekamp.
2. De telegrafist der eerste klasse J.F.E.Hövenaes van Amsterdam wordt belast met het geven van onderricht aan den kantoorhouder en diens vervanger te Denekamp

met ingang van 18 October a.s.

3. Zoodra de beambten te Denekamp in staat zijn den telephoondienst uit te oefenen waarschuwt de telegrafist Hövenaes den Lijninspecteur der Rijkstelegraaf te Arnhem, die daarop den Minister een voorstel doet tot openstelling van het kantoor te Denekamp.
4. De kantoorhouder te Denekamp en zijn vervangenden zenden voor de openstelling van het Kantoor de bij punt 3 in den aanhef vermelden beschikking bedoelde schriftelijke eedsaflegging in de voor de rijkstelegraafdienst gebruikelijke bewoordingen, door tusschenkomst van den Lijninspecteur der Rijkstelegraaf te Arnhem en zonder bijvoeging van registratiekosten aan het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid.
5. De telegrafist Hövenaes blijft na de openstelling van het Kantoor te Denekamp nog gedurende twee dagen aldaar teneinde zich van den goeden gang van den dienst te overtuigen.
6. De ontvang en uitgaaf van het Kantoor te Denekamp worden samengevoegd met die van het rijkstelegraafkantoor te Oldenzaal en op dezelfde maandstaten verantwoord. Afschrift te zenden aan Burgemeester en Wethouders van Denekamp.

(wordt vervolgd)

H. J. Asma

geraadpleegd: gemeentearchief Denekamp

Schomaker te
Berghum

As n snee vaalt in t slik,
binn drie daag nen diek.

Of:

Snee op slik,
noa drie daag dik.

(Vorst geven na natte sneeuw)

December weend oet t oost,
bréenk nen kraankn weanig troost.

*(Dat betekent: een strenge winter zal
komen als op 21 december , 't begin van
de winter, oostenwind staat)*

December zacht en vaak reagn,
gef weanig hop op riekn zeagn.

(Dat voorspelt een slechte oogst)

Is december veraandelik bestn vreend,
dan is n heeln weenter òk meer n keend.

(Dan heeft de winter weinig te betekenen)

December veraandelik en zacht,
gef n weenter woar a'j met lacht.

Mear:

Is er in snee en koald'
maak dan n zolder van niej hoalt!'

*(Een nieuwe zolder kan de zware oogst-
vrucht, die de komende zomer verwacht
wordt, dragen)*

Ok:

Niejjoorsnacht mooi en kloar,
dat beduudt n vruchtboar joor.

Of:

Schient de zun op niejjoor
dan krieg iej n good appeljoor.

*(Op heilige dagen letten ze vroeger ook
goed op het weer, zo zeggen ze)*

Maakt St Antonius de bruw,
dan slöt St Sebastiaan de stukke op
de ruw.

St Antonius mooi en hèelder,
vult t vat en ok n kèelder.

*(Dat betekent: als het op St. Antonius-
dag -17 januari- vriest, dan dooit het
op St Sebastiaan -dat is 20 januari)*

Dröpt of lekt met Lechtmis n hagedoarn,
dan geft n best joor veur t koarn.

Lechtmis doonker,
maakt van nen boer n joonker.

Lechtmis héelder en kloar,
maakt van nen boer n beddeler.

En met Lechtmis triestig weer,
dan is good veur boer en heer.

As n doarnboam lekt op Lechtmis,
dan dreent de boern wien, gewis.

*(De meeste spreuken over Maria Lichtmis
2 februari)*

As Meert gef Aprilweer,
dan gef April Meertsweer.

Nen dreugn Meert is goald weerd,
as t dan in April meer reagn wil.

Het zölfde is:

Nen dreugn Meert en n natt n April,
dat is de boern noa n zin.
Zò vól vorst in Meert, zò vól dauw in
April.

En:

Wel zich zeulf wà bemeent,
nèemp zik in acht veur Meertse zun en
Aprilse weend.

Zit in Meert de kat nog bie j t vuur,
dan is in Mei de greunte nog duur.

As met nije moan t weenderig is,
verwocht dan n stormn ok mear gewis.

Dan zal t er roauw toogooan
as Meert met n stet begeent te sloan.

(Dit zijn voorjaarsspreuken)

E.Bos-Hermelink.

(uit een oud boekje)

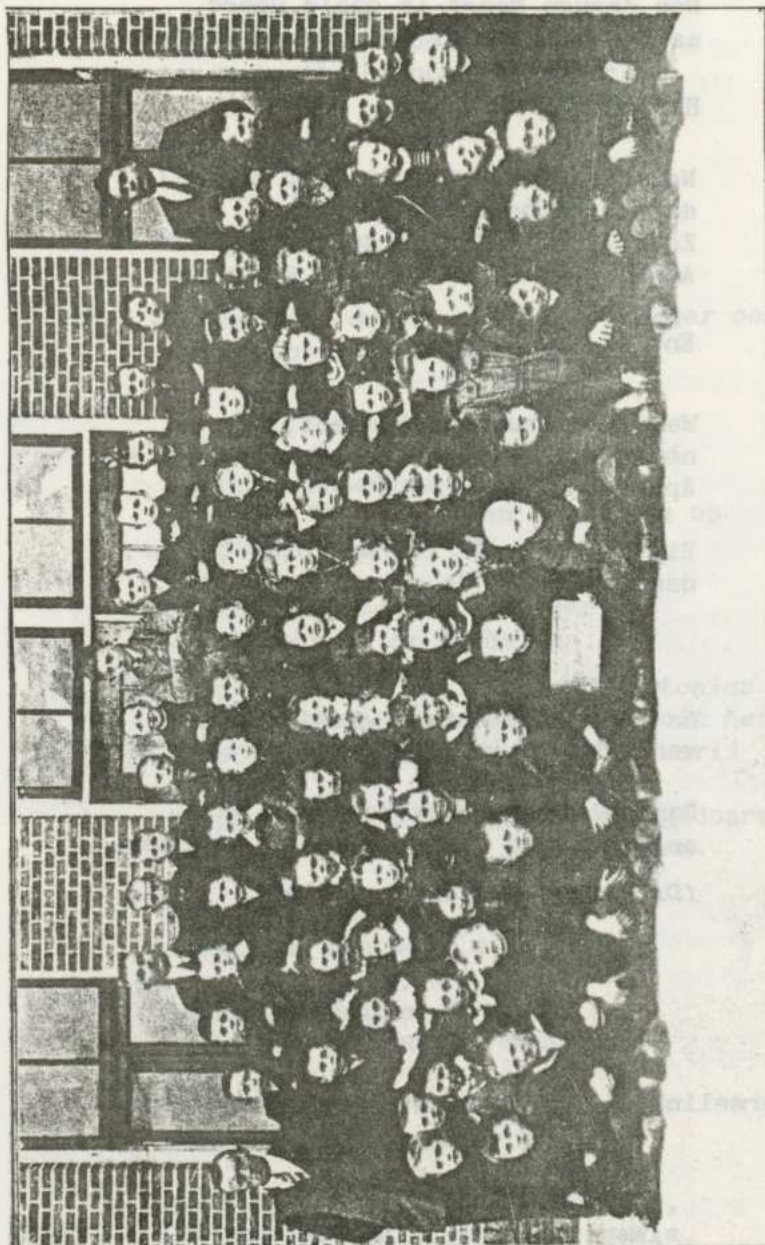

foto r.k. school Lattrop 1923: geheel
links meester Rikkink, links midden
meester Vonk en rechts meester Pikkemaat.

Toen de LattroppeL-school op 6 maart 1922 in gebruik genomen was, -en de naam R.K. Gerardus Majella-school had meegekregen- had het kerkbestuur nog steeds geen vergoeding ontvangen van de gemeente Denekamp.

Zoals reeds in voorgaande artikelen in 't Onderschoer 1983 no.2 en 3 omschreven, was de school naar waarde "geschat" op 19 december 1921, welke waarde toen werd geschat op 62100 gulden.

In de raadsvergadering van 14 november 1922 vraagt het raadslid J. Pikkemaat uit Lattrop, hoe het staat met de vergoeding voor de school in Lattrop. Hierop volgt een felle discussie. Voorzitter Wynia antwoordt hem dan dat het bestuur van de LattroppeL-school de zaak in handen gesteld had van Gedeputeerde Staten en deze hadden hierop nog niet geantwoord. De veronderstelling leefde dat G.S. zich hierover niet wilde uitspreken. Pikkemaat dringt er echter op aan dat men dit geld moet uitbetalen. Raadslid Kristen-ook uit Lattrop- merkt dan op: "Minister Visser spreekt van lokalen en niet van gebouwen. Er is veel te ruim gebouwd en daarmee uit. De schatting is foutief en van nul en geener waarde."! De heer Pikkemaat verder: "Toen de school gebouwd zou worden is er zo maar niet op ingehakt, doch is er wel degelijk gebouwd volgens het advies van het schooltoezicht. Er is gebouwd volgens de toen bestaande wet." Verder vraagt Pikkemaat om in elk geval de toelage per leerling uit te betalen.

Kristen maakt hierop enige aanmerkingen, waarop Pikkemaat ten antwoord geeft: "Kristen moet niet menen dat ik hier de boel zit te bedonderen, dan was het beter dat ik in Lattrop bleef."

Het raadslid Aarnink (Tilligte) vindt de vraag van Pikkemaat "heel degelijk". Bij stemming wordt dan ook besloten met acht stemmen voor, een tegen en een blanco, om de vergoeding per leerling uit te betalen.

De jaarlijkse vergoeding over de geschatte waarde van de school vond pas plaats op 26 februari 1923. Toen ontving het schoolbestuur van Lattrop de som van 3858,89½ gulden, zijnde 6,214% van 62100 gulden. Laatstgenoemd schattingsbedrag was gebaseerd op een taxatierapport van 19 december

1921. De taxatie was verricht door de Oldenzaalse architect K.L.Croonen en G.A.Mensink, aannemer te Denekamp. Er vond dus geen herschatting plaats.

Een tamelijk goed overzicht van gezinnen, waarvan kinderen de Lattropper school bezochten, is de "lijst kohier schoolgeld 1923". Met uitzondering van enkele niet betaalplichtigen staan hierop vermeldt alle gezinshoofden van Lattrop, welke voor hun kinderen schoolgeld moesten betalen. Ook is hieruit op te maken, hoeveel kinderen van ieder gezin de school bezochten. De huisnummering die werd gebruikt moet men lezen: L.= Lattrop, Br.= Breklenkamp, ND= Noord Deurningen.

"Kohier Schoolgeld 1-4-'23 tot 1-4-'24

R.K.School Lattrop"

A.Blokhuis	L.104	2	G.B.Bodde	L.80	3
H.Bruns	L.50	3	J.Goossink	ND.114	1
H.H.Timmerhuis	L.13	2	J.B.Haamberg	L.72	1
F.J.Hofstie	L.42	3	F.B.Horsthuis	L.15	2
B.F.Horsthuis	L.27	3	J.Hosthuis	L.84	1
G.J.Huisken	Br.35	1	A.J.Kamphuis	L.52	1
G.Keuters	L.64a	1	J.B.Küpers	L.96	3
G.Meijners	L.97	4	G.Niehof	L.20	1
J.Oortman	L.57a	2	J.G.Reerink	L.63	2
B.J.Reerink	L.51	4	J.Rikkink	L.67b	3
B.Rikkink	L.3	3	G.Roelofs	Br.5	1
J.Scholte Lubberink	1.90	2	B.Schröder	L.68	1
H.Snoeyink	L.57b	2	B.G.Tijscholte	L.40	2
G.Warmes	Br.1	2	G.Wigger	L.8a	4
B.Alberink	L.89a	2	J.H.Goossink	Br.29	1
G.M.Hofsté	L.47	3	B.Koehorst	L.23	1
B.Ruel	L.71	4			

Totaal 71.

Zoals de heer J.H.Hoitink uit Denekamp ook reeds vertelde, (zie 't Onderschoer 1983,nr.3) kwam er in 1936 een regeling om in plaats van een jaarlijkse rentevergoeding van de geschatte waarde van schoolgebouwen, (toen nog 5%), een afkoopsom te ontvangen. Deze afkoopsom bedroeg 80% van de geschatte waarde. Als enige in de gemeente Denekamp, maakte het R.K.schoolbestuur van Lattrop gebruik van deze regeling. Zodoende werd de jaarlijkse rentevergoeding af-

gekocht voor een bedrag van 49680 gulden, zijnde 80% van de geschatte waarde op 19 december 1921 welke toen 62100 gulden bedroeg.

In de oorlogsjaren ont kwam ook de Lattropper school niet aan een vordering door de Duitse "Wehrmacht". Medio april 1941 werd de school in beslag genomen. Dit zou duren tot eind november 1941. Als noodoplossing kon men voor het lesgeven een lokaal van de school in Breklenlamp gebruiken. Op 1 oktober 1944 werd de Lattropper school wederom door de Duitse "Wehrmacht" in beslag genomen op grond van Verordening 144/1940.

Men kan zich afvragen of buiten de omschreven scholen in Lattrop -herkenbaar uit het markeboek van Lattrop en het gemeentearchief van Denekamp- daar nog andere gebouwen gefungeerd kunnen hebben als school en waar deze mogelijkerwijze hebben gestaan. Ten eerste is er de school "door de boermannen van Lattrop in 1796 met geweld omver gesmeten (markeboek Lattrop). Waar zou deze school ooit hebben gestaan?

In het fotoboek "Van Raadhuis tot Gemeentehuis" staat op pagina 106 een fraaie foto afgebeeld van 't erve Dasselaar in Lattrop. Uit de beschrijving blijkt dat de "bovenkamer" van dit erf ooit als school zou zijn gebruikt. Ook in het foto-documentatiecentrum van het Openluchtmuseum in Arnhem is, hoewel niet dezelfde als in het fotoboek, een

'n Dassel te Lattrop (1949).

foto van het erve Dasselaar met de tekst "school Lattrop gemeente Denekamp". Nevraag bij de bewoners van dit erf leerde mij dat men zich niet kon herinneren dat deze bovenkamer ooit als school dienst had gedaan. Ook uit overlevering was hen dit niet bekend. Oudere personen in Lattrop is hiervan niets bekend. Interessante vraag in dit verband: hoe ontstond de erfnaam "Schoolboer" in Lattrop?

Bij de ingebruikname van de R.K.school in Lattrop in 1922 was J.Rikkink hoofdonderwijzer. Hij werd op 1 oktober 1930 opgevolgd door A.G.Prangers. Vervolgens werd in 1943 J.H.M.Groothuis als zodanig aangesteld, welke in 1949 werd opgevolgd door G.B.Scholten.

Mede door de inzet van laatstgenoemde meester G.B.Scholten verkreeg Lattrop een nieuwe riante school genaamd "t Kämpke" welke op 6 september 1978 in gebruik werd genomen.

Sinds de pensionering van meester Scholten in 1979 zwaait meester J.H.F.Steinmeyer de scepter over de R.K.school 't Kämpke in Lattrop.

De oude school doet nu dienst als dorpshuis en sportzaal en blijft dus voor vele inwoners van Lattrop een plek van herkenning.

J.A.den Ouden.

geraadpleegd: gemeentearchief Denekamp
archief v.d. r.k.school
te Lattrop

Voor het leven dat wij leiden temidden
van het gejaag en de herrie van deze
wereld, is het goed nu en dan terug te
kunnen vallen op de natuur. Pas daar
voel je je echt mens.

R.Struyk Tub. 30-11-'83.

In de vorige aflevering van dit blad stond een artikel over het najaar op de boerderij. Het was een beleving uit de jaren midden dertig.

De redactie van dit contactorgaan 't Onderschoer stelt het erg op prijs eens iets van iemand's eigen ervaring op de boerderij van toen te vernemen. Dat is tot nog toe eigenlijk nog niet zo zeer gebeurd. En toch zouden we het erg plezierig vinden als met name de al wat oudere agrariërs onder ons hierover eens wat wilden vertellen. Het gaat er natuurlijk niet per sé om dat u een mooi verhaal op papier zet. U mag het ook vertellen. Dat is misschien nog net zo interessant. Daarom belt of schrijft u ons eens.

Om het bovendien voor u wat aantrekkelijker te maken om eens met ons contact op te nemen zullen we dit keer uit diezelfde midden dertiger jaren een artikel weergeven over de huishouding op de boerderij, waarin de boerin centraal staat.

Het verhaal is in de oorspronkelijke spelling weergegeven. Leest u even mee?

Nu de zomer achter ons ligt en we langzamerhand den winter weer tegemoet gaan zal de boerin eensdeels blij zijn dat die drukke tijd voorbij is.

Voor de huisvrouw op de boerderij die haar huishouding moet verzorgen en tevens in de hooi- en roggetijd mee moet helpen op 't land is de zomer de drukste tijd van 't jaar.

Er tusschendoor moet ze nog voor haar tuin zorgen, wat in

den regel op de boerderij door de vrouw gedaan wordt en de producten eruit, zooals vruchten en groenten inmaken.

Het najaar is de tijd om zich voor te bereiden op den winter.

Op 't land is er nu ook nog wel wat te doen zooals aardappelen steken, knollen en bieten trekken maar hiermee heeft de huisvrouw het toch niet zoo druk.

In dezen tijd moet er zuurkool en andijvie in 't zout ingemaakt worden en de andere groenten die nog in den hof staan zooals kool, winterwortelen, koolrapen, bieten, uien, sjalotten, schorseneeren en ramenias moeten tegen dat het gaat vriezen eruit gehaald en voor de winter opgeborgen worden.

In den kelder, op zolder of in de schuur gaat de huisvrouw nu een plaats voor den groentevoorraad vrij maken en op een mooien drogen zonnigen herfst dag wordt de groente naar binnen gebracht.

Zij moet erom denken dat de plaats waar de groente bewaard wordt moet zijn: koel, luchtig en vorstvrij en dat de groente droog moet zijn wanneer ze opgeborgen wordt, daar ze anders gaat rotten.

Witte, savoye en roode kool kan nog langen tijd in den tuin staan, doch tegen strenge vorst zijn deze koolsoorten niet bestand en moeten ze in huis opgeborgen worden.

Kool die de vrouw als wintervoorraad bewaren wil moet vooral hard en stevig aanvoelen, het afnemen van de buitenste bladeren doet ze zoo weinig mogelijk daar deze juist het inwendige van de kool beschutten, wanneer de bladeren echter aangestoken zijn moeten ze er wel af. De kool kan in den kelder, zolder of schuur op hoopen worden gestapeld nadat op den vloer en langs de wanden wat droog stroo gelegd is.

Bij vriezend weer moeten ze afgedekt worden met zand of een dikke laag kranten.

Winterwortelen, koolrapen en bieten worden evenals kool behandeld. Bovengenoemde groenten worden bij groote hoeveelheden ook wel in den grond ingekuuld.

Uien en sjalotten kunnen nadat ze buiten of op zolder goed gedroogd zijn in een kistje worden bewaard.

Schorseneeren en ramenias worden in een kistje met droog

zand in den kelder bewaard.

Boerenkool en spruitkool kunnen in den tuin overwinteren. Evenals de groenten moeten de appels en peren op een luchtige, koele en vorstvrije plaats opgeborgen worden. Bij 't opbergen moet er vooral goed opgelet worden dat ze niet aangestoken zijn of beurse plekjes hebben, daar ze dan gaan rotten. Het beste is het fruit in één laag te bewaren, een eindje van elkaar af, zoodat er zoo weinig mogelijk kans op rotting bestaat. Geregeld moet de huisvrouw het fruit nazien en de aangestoken vruchten verwijderen. Ze moet ook niet vergeten de dahliaknollen uit den grond te halen en deze in den kelder op een vorstvrije plaats op te bergen.

Nu de wintergroente verzorgd is, moet ze aan de slacht gaan denken.

Vroeger heeft men de maand November als slachtmaand uitgekozen en dit is zoo gebleven. Wij denken er haast niet meer aan, dat dit vroeger een heel bijzondere maand was, want dan moest er op de boerderij en ook in andere gezinnen op het platteland voor een voorraad vleesch voor den komenden winter gezorgd worden. Lang van tevoren werd daarover gesproken en de voorbereidende maatregelen getroffen. Buurvrouwen hielpen elkaar daarbij wederkeerig, slachtvisites werden gehouden. Langzamerhand is hier verandering in gekomen; in de dorpen kwamen slagers, door harde wegen werd het vervoer op het platte land beter, zoodat ook de verst afgelegene hoeve geregeld versch vleesch kan krijgen.

Dit heeft grooten invloed op de huisslachtingen gehad, die daardoor min of meer verminderd zijn.

De huisvrouw zorgt ervoor op den dag dat er geslacht wordt zoo weinig mogelijk ander werk te hebben zoodat ze alle aandacht aan de slacht besteden kan: Dat er voor één huizezin een koe geslacht wordt komt niet meer voor, meestal wordt een varken geslacht om spek, worst en ham in voorraad te hebben.

De heele winter gezouten of gerookt vleesch eten is niet te verkiezen, daar dit de voeding eentonig maakt en omdat de voedingswaarde van gerookt en gezouten vleesch niet zoo groot is als van versch. Toch heeft het rooken en zouten wel voordeelen daar door het rooken een andere smaak verkregen wordt en dit dus een afwisseling in de voeding kan geven.

Tegenover het een staat dus het ander.

Het materiaal dat gebruikt moet worden bij de slacht wordt voor den dag gehaald en heel goed schoon gemaakt.

De huisvrouw zal van te voren hebben bedacht, wat ze al zoo van de slacht wil maken. De schouder- en achterhammen worden eerst gezouten daarna gerookt en gedroogd evenals het spek. Verder gebruikt ze de andere goede stukken vleesch om er pekervlees van te maken. Nu komen de verschillende soorten worst, hoofdkaa, rolpens, balkenbrij en zwoerdrolletjes aan de beurt. Daar deze laatste nog weinig bekend en toch heel lekker zijn volge hieronder het recept.

Zwoerdrolletjes worden bij de boterham gegeten of ook wel 's zomers, als het warm is, inplaats van vleesch.

Bereiding: Leg op een stuk zwoerd waar nog wat spek aanzit een dun stukje varkensvleesch, bestrooi dit met zout en peper, leg een augurk middenin en rol ze stevig op, bind er een touwtje om.

Kook deze rolletjes in ruim water plus azijn ($\frac{3}{4}$ water, $\frac{1}{4}$ azijn) tot ze zacht en gaar zijn. Schik ze in een pot en giet het kooknat er overheen. Ze moeten dan tamelijk lang bewaard worden.

Voordat de slacht begint moet de kelder schoongemaakt worden, na de slacht kan de huisvrouw dan verder gaan met de schoonmaak. Een paar drukke dagen komen er nog als er gedorscht wordt. Dit wordt vóór de schoonmaak gedaan., daar het veel stof geeft. Bij de schoonmaak worden verschillende dingen in huis opgeknapt, zooals het teren en kalken van de muren, het bijverven en beitsen van vloeren, het opknappen van het werkmateriaal, enz. In den stal valt er ook nog wel wat te doen vóór dat de koeien binnenkomen.

In 't voorjaar is de stal al schoongemaakt, maar nu wordt alles nog even goed nagekeken of het wel in orde is. Er moet nog turfmolm en haksel gestrooid worden.

Nu is het ook de tijd dat de zomerkleeren uitgewasschen en tot het volgend jaar opgeborgen worden. De winterkleeren worden voor den dag gehaald, nagekeken en gepast en moeder trekt met de kinderen naar de stad om het ontbrekende aan te vullen.

Als de huisvrouw bovengenoemde werkzaamheden heeft verricht kan ze rustig den winter ingaan.

We kennen ze gelukkig nog, de knotbomen met hun soms heel bizar uiterlijk. En wie er gevoelig voor is zou deze silhouetten op een mistige dag wel voor een spook of een heks kunnen aanzien. Menig oud verhaal zou hiervan afgeleid kunnen zijn.

Waarom en waarvoor werd en wordt dat knotten gedaan? Deze vraag moeten we ons eigenlijk stellen om wat meer over knotten aan de weet te komen.

In Noord Brabant werd ook altijd veel geknot, de takken of tenen werden en worden overal in ons land nog steeds gebruikt om matten van te vlechten voor waterkeringen en taluds.

In het oosten van ons land werd niet op zo'n grote schaal geknot.

Iedere boer had zijn eigen bomen en gebruikte de takken voor het vlechten van de wanden van gebouwen, die dan werden aangesmeerd met leem of koemest, gemengd met stro.

Van éénjarige wilge-tenen kunnen manden en korven worden gevlochten. De wan is ook zo'n voorwerp, dat vroeger bij een boerderij onmisbaar was.

Het manden maken is gelukkig nog niet helemaal uitgestorven. Misschien is het zelfs mogelijk om een cursus te organiseren, waarin geïnteresseerden zich kunnen bekwamen in het beoefenen van dit oude vlecht-ambacht.

In de oude knotten wemelt het in de zomer van leven. Zulke stobben van hakhout en knotten kunnen zeer rijk zijn aan hollen, waarin vele soorten hollenbroedende vogels hun jongen grootbrengen en ons later bevrijden van vele lastige insecten.

Vooral de steenuil en de bosuil, maar ook mezen, spechten, boomklever, bonte vliegenvanger, kwikstaart en andere soorten hollen- of halfhollen-broeders vinden er hun tehuis.

We kunnen er ook nog veel andere dieren in aantreffen, zoals spinnen, torren, duizendpoten, mieren en rupsen.

Het vliegend hert vroeger bijvoorbeeld ook. Deze grote tor met een spektakel op z'n kop dat doet denken aan het gewei van een hert, treffen we door gebrek aan vermolmd

eikehout helaas niet meer aan in deze regio.

Want veel mensen hebben de neiging om oude stobben en knotten op te ruimen, omdat ze de idee hebben van: "Opgeruimd staat netjes". Maar dat betekent wel een grote verarming van een stukje natuur.

Verschillende organisaties zoals het I.V.N. en het Wereld Natuurfonds en andere "groene" organisaties geven mooie folders uit over de houtwal met al haar facetten, en geven daarvan een goede indruk. Ze tonen de noodzaak voor het behoud van houtwallen duidelijk aan.

Een Knotwilg moet om de paar jaar geknot worden, om te voorkomen dat hij door te zware takken uit elkaar gaat scheuren. Dit laatste dreigde massaal te gebeuren, omdat het hout een lange periode overbodig is geweest. Gelukkig zijn er de laatste jaren honderden vrijwilligers geweest, die overal in het land de wilgen hebben geknot, zodat we nog lang kunnen genieten van deze knotwilgen.

Niet alleen Wilgen kunnen we knotten, maar ook Elsen, Populieren, Berken en Eiken worden geknot.

Ook in de gemeente Denekamp en Ootmarsum wil men weer Knotwilgen. Op enkele plaatsen werden bomen op een hoogte van $\pm 1,80$ m afgezaagd. Het is wel even een raar gezicht, maar al na één jaar groeit er een prachtige pluim op de kale stam.

Veel boeren zijn zeer gehecht aan hun mooie omgeving en landschap, dat ze immers zelf door de eeuwen heen hebben helpen maken. Maar door de intensieve veehouderij van de laatste jaren heeft de boer het zo druk gekregen, dat er geen of onvoldoende aandacht besteed wordt aan het landschapsonderhoud. Vroeger werd het landschap in stand gehouden door de kleinschaligheid van de boerderij, met kippen, varkens, paarden, koeien en vele andere dieren. We moeten echter toch proberen om het landschap, wat nu nog over is, zoveel mogelijk in stand te houden.

Bij grote ingrepen kan men beter even raadplegen bij Staatsbosbeheer of bij de gemeente, waarin men woont. Verder kan men ook goed terecht bij het I.V.N. of de stichting "Landschapsonderhoud".

Ook de werkgroep Flora en Fauna van de Stichting Heemkunde Denekamp gaat deze winter knotten om zodoende een bijdrage te leveren aan het landschapsonderhoud. Want ook in het Twentse landschap hoort de knot thuis.

Vooral in de buurt van boerderijen en langs sloten en wegen. Het vee maakt ook dankbaar gebruik van deze prachtige schuilmogelijkheid tegen bijvoorbeeld de felle zon en zoekt dan verkoeling in de schaduw.

We kunnen heel gemakkelijk nieuwe wilgen krijgen, door een tak of wilgenstok in de natte grond te steken. Er komen dan vanzelf wel wortels en bladeren aan.

En mocht iemand om de een of andere reden, zelf niet aan onderhoud toe komen, dan kan men een beroep doen op de hiervoor genoemde werkgroep van de Stichting Heemkunde. Het telefoonnummer van de contactpersoon is (05413)2858.

J. Bruns.

Stobben van hakhout kunnen zeer rijk zijn aan hollen.

1530 . 1430 . 1430 in die synde
 1530 . 1430 . 1430 in die synde
 1530 . 1430 . 1430 in die synde
 1530 . 1430 . 1430 in die synde
 1530 . 1430 . 1430 in die synde

fctū, ano, dni m cccc xxxvi. ad favor meliore o dei mater:
 p nob ora, crifixo, virgo decora: wilhelm me fecit:

Volult geschreven staat er:

Vertaling:

Gemaakt in het jaar des Heren 1436 tot (Uw) meerdere gunst,
 o moeder Gods, Bidt voor ons tot de gekruisigde, heerlijke
 maagd, Wilhelm heeft mij gemaakt,

Sanctus . nicolaus . syn . ick . geheten +
 des . sal . dit . kerspel . gheueten +
 van . allen . quaden . te . behoden +
 unde . bistendich . in . allen . noden +
 anno . domini . m . cccc . xvi . 3 +

Sanctus Nicolaus syn ick geheten
 des sal dit kerspel geneten
 van allen quaden se behoden
 unde bistendich in allen noden
 anno domini m cccc xviii

Dit betekent:

Sint Nicolaas ben ik geheten
 daarvan zal dit kerspel genieten
 van alle kwaad hen behoeden
 en (hun) bijstand verlenend in alle noden
 in het jaar des Heren 1518,

+ saluator dicor
 inimicos pellere nitor +
 conuoco + uiuentes + pulsu +
 plango + morientes +
 wolter + westerhus + me + fecit
 anno + domini + m + cccc + xxx +

"saluator dicor inimicos pellere nitor
 conuoco uiuentes pulsu plango morientes
 wolter westerhus me fecit anno domini m cccc xxx".

De vertaling ervan luidt:

Heiland heet ik, ik tracht de vijanden te verdrijven,
 ik roep de levenden samen door mijn gelui, ik beweën de
 stervenden,
 Wolter Westerhues heeft mij gemaakt in het jaar des Heren
 1530".

opschriften van de klokken Maria, Salvator en Nicolaas
 (getekend door W.H. Dingeldein)

De maand december is de maand van de feestdagen, want twee van de "veer hochtieden", zoals de vier feestdagen Kerstmis, Oud en Nieuw, Pasen en Pinksteren hier heel vroeger werden genoemd, vallen in deze maand. Voor Denekamp komt 6 december, de feestdag van Sint Nicolaas er dan nog bij.

Een feest in Denekamp zonder klokken-gebeier is geen echt feest en daarom in dit nummer van het Onderschoer iets over dat beieren en over de "instrumenten" die er voor worden gebruikt namelijk de klokken.

Zoals elke rechtgeaarde Denekamper wel zal weten hangen in de St.Nicolaastoren drie klokken. Samen hebben ze een ouderdom van 1465 jaar en een gewicht van $\pm$ 4949 kg. De oudste klok en tevens de kleinste is in het jaar 1436 gegoten door een zekere meester Wilhelm. De grootste middellijn van deze klok is 124 cm en het gewicht is 1359kg. De op één na oudste is in 1518 gegoten door Wolter Westerhues. Deze klok heeft een doorsnee van 138cm en weegt 1590 kg. De laatste en tevens de grootste klok is eveneens gemaakt door Wolter Westerhues, maar dan twaalf jaar later dan de tweede namelijk in 1530. Het gewicht van deze klok is ongeveer 2000kg en haar grootste middellijn is 150cm.

De kleinste klok heet ook wel de middag- of Mariaklok, terwijl de middelste de naam van St.Nicolaas draagt en ook fungeerde als brandklok. De grootste, maar jongste klok is de Salvator-klok.

Alvorens verder te gaan over het gebruik van de klokken, wil ik eerst iets laten weten over de namen van de klokken. De namen die hiervoor zijn genoemd, staan namelijk in Latijns schrift op de klokken. Hoe de ontcijfering van dit opschrift, het erachter komen wat het precies betekende, in zijn werk ging, beschrijft ons de heer H.Pikkemaat uit Beek-Ubbergen, oud hoofd van een Mulo-school en afkomstig van het erf Broekhuis uit Agelo en een vriend van wijlen meester W.H.Dingeldein. Daartoe laat ik de heer Pikkemaat graag aan het woord.

"Op een bepaalde zaterdag was ik op bezoek bij de familie Dingeldein. Na de thee gingen we een wandeling maken. Bij de katholieke kerk vroeg Willem (Dingeldein) of ik meeging naar de klokken in de toren, om het randschrift van een der klokken nog eens weer te bekijken en indien mogelijk te ontcijferen.

Zoals men weet, is zo'n randschrift in eigentijds latijn en dan nog verkort in de klok gegoten. Hier en daar waren de letters onduidelijk en moest men naar de betekenis raden.

Natuurlijk ging ik mee en na de letters nog eens weer op papier gebracht te hebben meende Willem de betekenis van het randschrift te begrijpen.

Tot dan toe had noch de pastoor noch Willem, noch zij samen er achter kunnen komen.

Vlug verlieten we de toren om de pastoor van de vondst op de hoogte te brengen. Achter in de kerk zagen we een rij biechtelingen voor de biechtstoel van de pastoor zitten. Dit was voor Willem geen bezwaar. Hij stapte naar voren, klopte aan de biechtstoeldeur, wachtte even en nadat de biechteling te voorschijn was gekomen, verscheen ook de pastoor. Willem ging naar hem toe en samen bekeken ze nog eens het opschrift en waren het eens over de betekenis.

Bescheiden had ik van achter in de kerk vorenstaande gadeslagen, benieuwd toch wel of de pastoor de rij biechtelingen even zou laten wachten". Tot zover de heer Pikemaat.

Nu iets over het beieren zoals het vroeger gebeurde en zoals meester Dingeldein het beschrijft in zijn boek over de Denekamper klokken. Daartoe citeer ik: "De grote klok wordt geluid en op haar zware grondtoon C schijnen dan de tonen van brand- en middagklok, die geklept worden, in luchtige dans te zweven. Dat "inkleppen" is niet iedermans werk; zeer weinigen verstaan het, in de 4/8 maat eerst de kleine klok, dan de brandklok en nogmaals de kleine aan te slaan tussen twee brommende slagen van de grote klok in.

Als inleiding van het beieren wordt er enige tijd geklept en dan beginnen twee paar luiders beneden in de toren de "Salvator" door te trekken.

Aan de vooravond van de vier grote feestdagen beieren de klokken in drie pozen van ongeveer een half uur. Dan zwijgen ze enige uren, om 's morgens vroeg, dikwijls reeds om vier uur, in de Kerstnacht zelfs om drie uur, de slapers

te wekken en hun toe te roepen: Weest blijde, de feestdag is aangebroken! Ook des middags na het lof wordt tenslotte nog eenmaal gebeierd, vroeger dikwijls door de Beuninger boeren."

Tot zover meester Dingeldein.

Dit beieren, vooral het inkleppen boven in de toren, was en is 's winters vaak een koud karwei. Bovendien was het vroeger boven in de toren ook nog donker; de elektrische verlichting is pas in 1977 aangebracht.

Vroeger haalde men de sleutels van de toren bij de koster. Men nam dan een paar kaarsen mee voor de "inkleppers" die boven in de toren waren.

Dat men in de Kerstnacht al om drie uur begon te beieren, zo vertelt men hier in Denekamp, had als oorzaak, dat men dan de verst wegwonende parochianen, bijvoorbeeld die achter in Beuningen, de gelegenheid gaf om lopend, op tijd in de nachtmis te komen die toen nog om vijf uur 's morgens begon. Vroeger was het in bepaalde delen van Denekamp namelijk de gewoonte om in de kerstnacht lopend naar de kerk te gaan, op andere zon- en feestdagen fietste men wel, maar in de kerstnacht paste dit niet.

Op oudejaarsavond beierde men op wat andere tijdstippen in verband met de kerkdienst die er dan 's avonds in de Nederlands Hervormde Kerk gehouden werd.

Het beieren gebeurde vroeger door een meer of minder vaste groep mannen. In principe kon elke man of jongen er aan mee doen, maar in de praktijk kwam er het op neer dat het meestal door dezelfde groep gebeurde. Het beieren werd en wordt niet betaald. Vroeger schonk de pastoor een liter jenever, dat bij café "de Kul" werd opgedronken. Later werd het bier en knakworst in plaats van jenever.

Vroeger zong men op de melodie van de beierende klokken het volgende liedje: "Nen mengel (1 mengel = 0,8 liter) beer, gebroaden hoon, dat kômp den groaf van Bèentem too".

Bekende "inkleppers" van vroeger waren Wintels, Wolkotte van de Wilhelminastraat en Knippers van de Vledderstraat.

Tegenwoordig gaat het er tijdens het beieren iets anders aan toe. Op de eerste plaats zijn de tijdstippen veranderd vooral in verband met de kerkdiensten, die er tegenwoordig aan de vooravond van de feestdagen plaats hebben.

Nu wordt er twintig minuten voor en twintig minuten na de mis in de St.Nicolaaskerk op zo'n avond gebeierd, waarbij dan nog rekening wordt gehouden met eventuele kerkdiensten in de Ned.Hervormde Kerk of Gereformeerde Kerk. Onder een kerkdienst wordt nooit gebeierd.

Het beieren in de kerstnacht om drie uur is gebleven en op de eerste Kerstdag wordt er voor de eerste keer twintig minuten voor de eerste mis gebeierd.

Ook nu nog wordt deze bezigheid niet betaald. Wel wordt door een plaatselijke bank een bedrag in een pot gestort. Dit bedrag wordt eenmaal per jaar door de "beierclub" besteed. Deze beierclub bestaat op dit moment uit zo'n acht personen, meest jeugdigen.

Voor het inkleppen gaan nog steeds twee personen naar boven, maar beneden kan één man het wel af, die wordt trouwens geregeld afgelost.

Het beieren van de klokken aan de vooravond van en op de feestdagen is een typisch Denekamps gebruik. Behalve in een plaats in Zuid Limburg gebeurt dit nergens anders zoals hier. Dit is dan ook een reden te meer om het gebruik nog lang in ere te houden.

Toch schijnen in Denekamp echter mensen te zijn, die vinden dat er te veel en te lang gebeierd en geluid wordt. Ze vinden dit een vorm van geluidsoverlast. Waarschijnlijk kennen deze mensen het verschil niet meer tussen geluid en geluidsoverlast en storen ze zich ook aan de vogels die 's zomers ook vaak vroeg beginnen geluid te maken, te zingen, te fluiten.

Nu nog even naar de klokken, onze oudste klok, dus de Maria-klok uit 1436, die voor enkele jaren is gerestaureerd, waarbij toen enkele haarscheurtjes zijn gedicht. Deze is opnieuw aan reparatie of aan vervanging toe, omdat er weer haarscheurtjes zijn verschenen, zoals toen min of meer al voor mogelijk werd gehouden.

Reparatie is ook nu wel mogelijk, maar de kans is zeer groot dat er telkens opnieuw weer haarscheurtjes ontstaan. Mocht de klok worden vervangen dan wordt ze uiteraard niet omgesmolten, zoals vroeger wel gebruikelijk was. Misschien is het mogelijk deze klok dan, zichtbaar voor iedereen als een monument, ergens in de toren een plaats te geven.

Ienslotte hangt ze daar al bijna 550 jaar!!

Aardig te weten is misschien dat deze Maria-klok ons elk kwartier met zijn slagen vertelt hoe laat het is. Dit heeft ze overigens niet gedurende die gehele vijfenhalve eeuw gedaan.

H. Asma.

A s-mons op tied let ie op n klokslag
Ie kônt nich eavn mear liggn bliëvn.
Gauw waske, dan wat ettn, zo geet-t dan
veur dag,
O, leu, waarom loat ie oe zo driëvn?
Wat mot toch al dat hoasn, jaagn en tiern?
Besteet n dag nich oet veerntwintig daarn.

Midwinterhoornblazen te Neuenhaus in december 1978; rechts de uit Breklenkamp geboortige toen 91-jarige Jan Bergman uit Grasdorf.

't MIDDEWINTERS HÖRN

Witt ligg de Snee up Busz un Feld,
van 't Dagwark röst de wiede Welt.

De Dagg was kott, de Nacht is lang:
Nachtühren goaht nen swoaren Gang!

Ginn Müszien piept, ginn Vogel larmt,
nu slap, watt over Dagg noch karmt.

Ut nach un Newel, deep un lang
treckt eenmoal, tweemoal feeren Klang.

Et sücht un klagt un huult nu weer,
al kwammt ut feere Tieden her.

Du Hörn in Middewinters Tied-
De Nacht is 'lang, de Dagg is 'wiet!

Datt groote Himmelslicht is 'feern-
van boowem lücht de ew'gen Steern.

Ludwig Sager 1958.

(Overgenomen uit: Jahrbuch des Heimatvereins
der Grafschaft Bentheim e.V. 1958)

"Bakhoe" bij Rotman

Ik heb beloofd, nog iets te schrijven over het Breklenkamper landschap. Nu is het ondoenlijk, mij angstvallig binnen de laak van die boerschap te houden, want het terrein van het Zuidelijk gelegen Lattrop sluit er zich organisch bij aan en dat van de Duitse boerschap Grasdorf in het Noorden niet minder. Altijd is het nuttig, ook al kent men het landschap nog zo goed, eerst eens een blik op de geologische kaart van deze tip van Twente te slaan en te constateren, hoe de bovenste grondlagen bestaan uit laagterr szanden van Dinkel en Vecht, afgewisseld door kronkelende laagten met beekafzettingen en, in het Oosten, met moerasveen gevulde kommen. De Vecht en de Dinkel naderen elkaar reeds tot op 8-4 kilometer en zullen niet ver van hier hun water verenigen. Geen drie kilometer van Breklenkamps Oostgrens ligt Frenswegen met zijn beroemd, doch verlaten klooster aan de Vecht, de hartader van het graafschap Bentheim.

Dinkel en beken worden begeleid door zomen van beekafzetting, de "beekbezinking" onzer atlasjes, die door haar lage ligging bijna uitsluitend als weiden gebruikt kunnen worden en voor een gedeelte nog woest liggen. Zij krijgen haar grootste uitbreiding, kort voordat de Dinkel Twente verlaat. Daar strekken zich de halfwilde en tamme grasgronden van de Ottershagen uit. een bijna boomloos terrein, met enkele wilgen- en elzenbosjes. De brede Hollander Graven, van links komende, zoekt hier de hoofdstroom. Het is een beek met fraaie houtwallen en rijke plantengroei langs de oevers. Door "verbetering" van de Gele Beek en de aanleg van een kanaal evenwijdig aan de Dinkel, dat het water van Hollander Graven - die nu onder de Dinkel doorgeleid wordt - opvangt is de waterlozing hier iets beter geworden, maar nog niet afdoende geregeld. Voordat hiervan sprake was, golfde hier iedere winter bij hoge vloed een brede plas en nòg bedriegen Dinkel en beken meer dan eens de wijsheid van de Waterstaat en klotsen er nog de golven! 't Behoeft dus geen verwondering te wekken, dat hier alleen grasland kon bestaan, dat vroeger uitsluitend voor de hooibouw geschikt was. Aan de randen van deze Ottersagen lagen vroeger twee eendenkooien, die van "Kniep-Jan" en "de Hoogboer"; tamelijk primitieve inrichtingen met één pijp, die hier "gloepen" worden genoemd, waarin de lokeendjes of "gloepènen"

de trekkende wilde neven en nichten wisten te lokken, talingen en smienten, zaagbekken, nonnetjes, kuifeenden en wat niet meer. Wilde ganzen en zwanen waren hier bij wintertijd ook regelmatige bezoekers. Beide kooien zijn nu verdwenen.

Het centrum van Lattrop en Breklenkamp, van Zuid naar Noord, bestaat uit een netwerk van oude beekdalen, uiterst grillig kronkelend de hoge gedeelten van het laagterras omsluitend. Het Huis te Breklenkamp ligt in een dergelijke laagte. De randen der laagterras-eilanden, nu essen en kampen geworden, zijn nog op vele plaatsen omringd door brede hakhoutwallen, met diepe sloten langs de buitenkamp. Op die wallen kan men -het is reeds gezegd- de koninklijke eiken aantreffen. En de ondergroei is weelderig. Hazelaar en vogelkers, mei- en sleedoorn, enkele wilde kersen, eikenhakhout, berken en elzen, wisselen met elkaar af. En in de humusrijke aarde groeien speenkruid en muskuskruid, klaverzuring en enkele anemonen, grootbloemmuur en drienerfkruid, rankende helmbloem en salomonszegel, dalkruid en heksenkruid, bos-andoorn, viooltjes en varens en een enkele keverorchis. Tot de zeldzaamheden behoren de schede-geelster en de roodbloeiende klaverzuring.

De Gele Beek is in haar benedenloop vergraven. Zij stroomde langs het oude erf de Dasseler, maar is nu rechtgetrokken. Echter verraden bochtige kuilen en kolken bij de boerderij nog de oude loop. Het huis is nog wel de moeite waard om te zien; het is in de achttiende eeuw herbouwd of verbouwd en heeft een ruime "bovenkamer", maar de ruiten zijn te steeds voor een boerenwoning. Woest ziet het er (zomer 1949) uit rondom de boerderij. Een windhoos heeft hier een jaar geleden onherstelbare schade aangericht en alle fraaie eiken, die rondom het huis stonden, geveld, door midden gebroken, versplinterd of van de kop beroofd. Om het oude bakhuis steken nog brede wortelvoeten van neergesmaakte bomen met aarde en zoden rechtstandig omhoog. Kaal ligt de boerderij er nu aan de rand van de weiden, terwijl ze voorheen door geboomte beschaduwde werd. De zelfde hoos lei bij het Scholtenerf van Breklenkamp enige van de kostbaarste eiken tegen de grond en trok een brede baan van verwoesting, in het holst van de nacht.

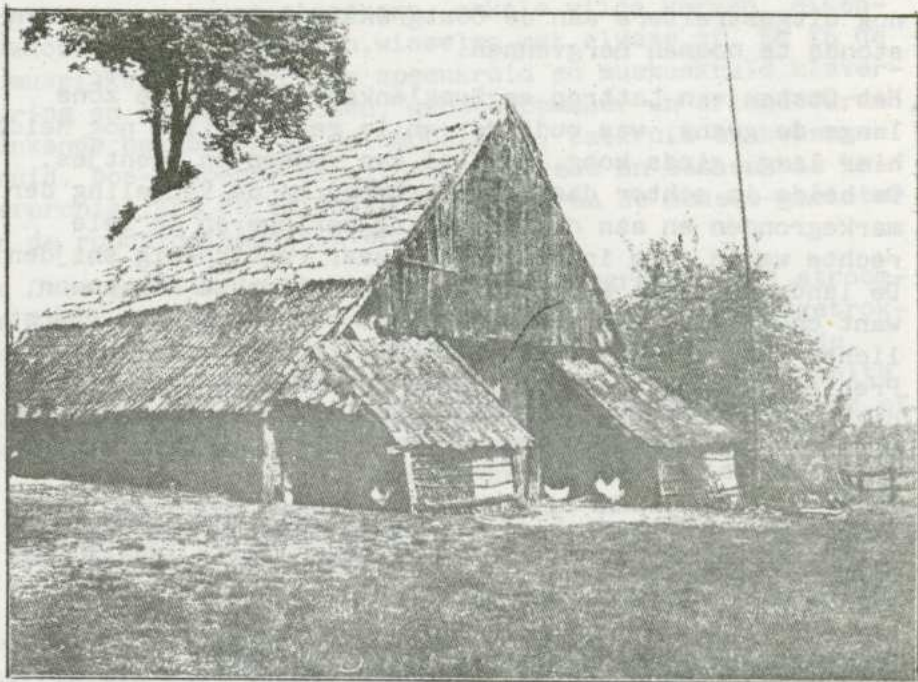
Veertien ooeivaars hadden in de herfst van 1948 op hun beginnende trek de Dasseler tot rustpunt gekozen en zaten er op het dak en in de bomen; een schouwspel, dat men

zelden zal kunnen genieten. Of de stork nog broedt in Twente?

Niet alle stukken van de oude en recente beekdalen zijn in cultuur gebracht. De bevolking is hier vrij dun gezaaid en er mocht daarom gerust een stuk wildernis "nutteloos" blijven liggen. Meestal zijn het moerassen en broeken, met watergaten; op vele plaatsen, ook in droge zomers, ondoorwaadbaar, wildernissen met gagelstruiken, elzen, wilgen en berken, bramen en frambozen, wilde aalbessen, hop en varens, riet en zeggen, hoge wilde grassen, bloembiezen en een overstelpende rijkdom van bloemen in de zomer. Nog nauwelijks zijn haar schatten bekend en haar dierenwereld nog minder. Een der mooiste moerassige wildernissen ligt vlak bij de school van Breklenkamp en heet de Vöggelpool (vogelpoel); een andere nog uitgestrektere aan de Oostgrens, niet ver van de aanstonds te noemen Bergvennen.

Het Oosten van Lattrop en Breklenkamp, een brede zône langs de grens, was oudtijds en is gedeeltelijk nog heide; hier laag, ginds hoog, met tal van vennen en veentjes. De heide is echter danig ingekrompen na de verdeling der markegronden en aan die verdeling herinneren de vele rechte wegen, die in het veld elkaar rechthoekig snijden. De landsgrens met Bentheim is gemakkelijk te herkennen, want ook al zag men de stenen niet, dan zouden de "Fürstlichen Tannen" wel zeggen, waar Duits gebied begint. Precies tot aan de rechtlijnige landscheiding strekken deze bossen van grove dennen zich uit, hier door een der vorsten van Bentheim aangelegd op hem toegewezen markegrond.

Die oostelijke heide heeft in de laatste jaren nogal de aandacht getrokken. In een brede baan, van Zuidoost naar Noordwest, van de grens bij steen 50 tot vlak aan het bewoonde deel van Noord-Lattrop, strekken zij zich uit. Zij eindigen daar in de grote plas de Vetpot. Het landschap, waar deze Bergvennen liggen, loopt naar het Oosten toe langzaam op en het grensgebied wordt gevormd door een bultige heiderug, die gedeeltelijk met grove dennen beplant en bezaaid is. Paal 52 staat hier in de eenzaamheid van het veld. Hier heeft men het beste zicht over de plassen, naar het Westen toe, waar het torentje van Lattrop opsteekt tussen het geboomte. Er liggen grote en kleine plassen, wel vijftien, de grootste een kilometer

Maatman in Lattrop

in omtrek. Men neemt wel aan, dat deze kommen zijn ontstaan door uitwaaiing en dat de heiderug langs haar Oost-rand het opgestoven zand vertegenwoordigt. Anderen menen, dat ze haar vorming te danken hebben aan het achterblijven van grote ijsblokken bij het terugtrekken van het landijs van het Riss-glaciaal, die langzaam afsmolten en kuilen in de ondergrond deden ontstaan. Een derde hypothese is, dat ze de resten van een oud stroomdal zijn, waarop haar rangschikking in een Noordwest gerichte rij zou kunnen duiden. Bij de landsgrens houdt deze gordel van vennen niet op. Even op Duits gebied, ten Noorden van de tip van Breklenkamp, ligt in de boerschap Grasdorf een plas, die officieel "Tiefes Reitgar" heet, maar in de volkstaal natuurlijk het "Depe Reetgoor", een hoefijzervormige kom, door moerasbos omringd.

Alle waren zonder twijfel oorspronkelijk gevuld met hoog- of moerasveen, maar omdat zij gemeenschappelijk eigendom van markegenoten waren, zijn eeuwen en eeuwen lang aanvallen gedaan op hun turf en hun dekplaggen, met gevolg, dat ze voor een belangrijk deel zijn uitgeveend. Toch is niet alle veen in dit veld verdwenen, neen, er heeft zelfs nu nog hoogveenvorming plaats aan de randen der vennen, waar veenmos en dophei aan meewerken.

Planten- en dierenwereld van de Bergvennen te beschrijven, vereist een bevoegder hand. Maar dit is ook reeds gedaan door Jaap van Dijk en Wim Meyer, die deze streek op hun duimpje kennen, en wel in het boekje "Rijkdommen in het Twentse landschap", in 1947 uitgegeven door de Ned. Jeugdbond voor Natuurstudie, terwijl dr. Victor Westhoff en Jaap van Dijk er in "Natuur en Landschap" van December 1946 ook reeds een uitstekende bladzijde aan wijdden. Op het ogenblik is een pollenanalytisch onderzoek van het veen aan de gang, waarbij reeds kwam vast te staan, dat er nog interglaciaal veen aanwezig is. Wij wachten met belangstelling de resultaten van dit onderzoek af.

Zeer rijk is de plantengroei; in de voedselrijke vennen anders dan de voedselarme. In de laatste, aan de grens gelegen, is de veenvorming nog in volle gang.

"Grote veenmoskussens, gesierd door de bleekrose klokjes van de lavendelheide, overgroeien en verdringen er het tapijt van oeverkruid en waterlobelia". Zonnedaau staat er in twee soorten tussen witte en bruine snavelbiesjes op het natte veld en in het paars-bruine slik, waar de

bleke sphagnumkussens opbollen en de dopheide bloeit naast de goudgele steenbreek. Blauwe klokjesgentianen beginnen er in de midzomer rijk te bloeien en houden het, ijl en spichtig geworden, vol tót in de herfst. Nergens staan misschien meer gentianen dan langs de wegen door dit veld! Een der grootste vennen wijkt af van de andere; het heeft een brede rietzoom met hoge zeggen, grote boterbloem en holpijp, waarin zich een berken-wilgenbroek begint te ontwikkelen. Elders ligt een plas met een rand van goudgeel bloeiend waterhertshooi en blaasjeskruis. Een enkele plek is er, waar tegen een vrij hoog stuk heide de kraaiheide in brede kussens ligt.

In deze vennen, op zegge- en russenpollen, broeden de kapmeeuwen in een kolonie, die in de zomer van 1948 naar schatting vijftig paren telde. Elders is het domein van de zwarte stern en van een enkel visdiefje. Hier roepen grutto en wulp, tureluur en kievit; hier broeden een enkel kemphaantje en een watersnip. Blauwe reigers staan er regelmatig te vissen; zij zullen wel broeden in het bos van Lage. Op de heidewegen spelen de tapuiten; in de doornstruiken zitten de klauwieren. Een Scholeksterpaar is hier gesignaleerd en de ruigpootbuizerd boven de plas- sen gezien.

Het zijn de mooiste en rijkste vennen, die Twente nog kent en 't mag dus geen wonder heten, dat zij op de lijst van het Nationale Plan zijn geplaatst dat er pogingen in het werk zijn, om ze te redden als natuurmonument van de eerste orde. Daarvoor heeft de Stichting Het Overijsels Landschap geen moeite geschroomd. Reeds in 1943 wist zij de hand te leggen op 14 hectaren; langzaam groeide het reservaat en eind 1948 had het reeds een uitbreiding tot 33 bunder gekregen. Doch de versnippering van de grond werkt hier de verwerving van het gehele complex -op zijn minst 100 hectaren- tegen en het Landschap is hier nog lang niet gereed. Moge het ten volle slagen.

W.H.Dingeldein.

(Uit: Weer en Wind 1949

door: W.H.Dingeldein).

Van 1932 tot 1940 ben ik wijkverpleegster geweest, in het lieflijke dorpje Rossum, dicht bij mijn geboorteplaats, Denekamp. Over de aanvang van die periode wil ik jullie iets vertellen.

Op een mooie herfstdag in oktober 1932, ging ik, samen met mijn zuster Ger, op weg naar Rossum. Mijn zuster wou ook verpleegster worden. Zij ging met mij mee om de huishouding te doen en kon onderwijl meteen toezien hoe het toeging in zo'n wijk. Zij hoopte er een beetje van op te steken voor later.

Met twee oude fietsen, een beetje beddegoed er achterop en ook een paar potten en pannen, reden wij over Singraven door de mooie natuur.

Af en toe keken we even om naar het dorp, dat wij achter ons lieten. De mooiste en zwaarste tijd van mijn leven ging ik tegemoet. In de verte zagen wij het torentje van de Rossummer kerk al en een eindje verder ook het oude "Meestershuis". Dat was het huis van de hoofdonderwijzer meester Plegt (de boavmeester), die toen een paar jaar daarvoor gestorven was.

Van dit huis kregen wij een paar kamers mee. Aan de andere kant woonde nog de oude mevrouw Plegt, met haar huishoudster.

In dat dorp zou ik mijn beroep als verpleegster (tegenwoordig heet dat verpleegkundige) uitoefenen.

Wij waren er, zetten onze fietsen tegen de muur. We pakten de sleutel, die wij al een paar dagen hadden en staken die in het slot van de deur, die piepend en knarsend open ging. Net als in een oud spookhuis. Een grote zwarte kat stoof ons langs de rokken en rende de straat op alsof ze angst had voor die vreemde indringsters.

We keken elkaar eens aan en dachten: "Moeten we hier nu wonen?" Een muffe lucht van kampfer en turfdamp kwam ons tegemoet. Gauw eerst even de boel verkennen. Er was niet veel meer te zien dan een oud potkachtje en een ijzeren matras, die wij daar een paar dagen terug hadden laten bezorgen.

Overal lagen ratten- en muizenkeutels.

Ons huis bestond uit een woonkamer, een keuken, een gang en daar achter een grote deel, waar de koeien hadden gestaan. Maar overal was diezelfde stank.

Het eerste wat wij dan ook deden was de deuren en de ramen zo ver mogelijk open gooien, zodat er wat frisse lucht door kon waaien. "Weet je wat we doen", zei mijn zus Ger, "we zetten ons eerst een lekker kopje koffie in ons nieuwe huis". "Laat mij dat maar even doen," zei ik. Ik pakte een paar oude kranten, stopte die in het potkacheltje en tien minuten later had ik de koffie klaar. Toen ik ze had in geschonken nam ik dadelijk een slokje. De kleur echter leek nergens op en de smaak was verschrikkelijk. Ik gooide mijn koffie meteen in de gootsteen, in " 't göttengat" zeggen ze hier. Mijn zus dronk het wel op....maar met haar ogen dicht, dan proef je het niet zo goed.

Dat was de eerste tegenvaller, maar er zouden er nog wel meer komen. "Ik geloof dat we nu maar onze eerste plicht moeten vervullen" zei ik, de burenplicht (oonze noaber-plicht).

"Ja dat doen we meteen" zei Ger en wij gingen over de deel naar de buurlui. Wij klopten aan en gingen naar binnen. Net waren we over de drempel (n zul) of de oudste van de dames riep al: "Kom dr in en goat zitn". Wij stelden ons even voor. "Ik ben de zuster, die nu hier aangesteld is en dit is mijn zuster Ger, die bij mij de huishouding gaat doen". "O, bin iej dee zuster? As oons ees wat aankoomp dan köw ow ja zo roopn". "Dat is wel in orde mevrouw," dan ben ik er zo," zei ik. "Mer heb iejleu ok zin in n köpke koffie? Wiej hebt net n troankn zett". In de hoop dat die koffie beter zou zijn als bij ons, zeiden we haast alle twee tegelijk: "asteblief". De huishoudster schonk ons de koffie in. Maar, o jee.....die was nóg slechter dan die van ons.

Ik had de kans, om ze op een geranium te gieten, die bij mij in de buurt stond. Zachtjes stootte ik mijn zus aan en zei: "Ik heb de koffie al op een geranium gegoten. (dee is dr moorgn wa hen, dach ik, aandere was ik t mis-schien west).

Mijn zus had niet de kans om ze weg te gooien en dronk ze maar met tegenzin op.

De oude dames sloften achter elkaar aan naar het fornuis. Nu kon ik ze echt zien en dacht: Die twee oudjes konden wel eens bij onze eerste patiënten horen, zo slecht liepen ze. Dit was het korte begin van die acht mooie jaren .

bij de hand

STICHTING HEEMKUNDE DENEKAMP WAT BIEDT HET DONATEURSSCHAP

De Stichting heeft huisvesting in 't Heemhoes, Kerkplein 4 te Denekamp. Naast bibliotheek- en archiefruimte zijn hier ook werk- en vergaderruimten.

doelstelling

De Stichting stelt zich als doel het bestuderen van de geschiedenis en de natuur van de dorpen en de buurtschappen en zorg voor het behoud van monumenten en de natuur, een en ander voor zover betrekking hebbend op het grondgebied der gemeente Denekamp.

secretariaat

Het secretariaat is gevestigd op het adres Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp; tel. (05413) 2261.

bestuur

J.H. Borgman, voorzitter; H. Boink, secretaris; W.A.J. Nijhuis, penningmeester; C.C.M. Hamers, S.M. Heerink-Reerink; G.J. Tijscholte; J. Veldhuis; S. Wynia en A. Zekhuis-
Stroot.

donateurs

Belangstellenden kunnen zich bij het secretariaat aanmelden als donateur. De donateurskosten bedragen voor het jaar 1983 minimaal f. 12,50.

bankrelatie

ABN-bank te Denekamp; rekeningnummer: 59.57.16.547; gironummer bank: 80 14 24.

bibliotheek

't Heemhoes, Kerkplein 4, Denekamp.
Openstelling: elke donderdag van 19.00 - 20.00 uur; de maanden juni t/m augustus alleen na afspraak.

Bibliotheccaresse: mevr. Th. Asmaten Broeke; tel. (05413) 2434.

Allereerst een gratis abonnement op ons vier keer per jaar verschijnend contactorgaan 't Onder-schoer.

In het voor- en najaar een lezing of iets dergelijks.

Deze bijeenkomsten vinden wisselend plaats in het dorp Denekamp en in de buurtschappen/kerkdorpen.

Verder een of twee keer per jaar een excursie.

Voorts kunnen gratis boeken geleend worden uit de bibliotheek. Een catalogus wordt toegezonden.

Ook bestaat de mogelijkheid tot actieve deelname aan de werkgroepen.
Op verzoek wordt u graag nadere informatie toegezonden.

BESCHERMDE PLANTEN

Sinds 1973 zijn bepaalde planten in Nederland officieel als beschermd aangeduid in het Besluit Beschermd Inheemse Plantesoorten. Alle op deze lijst voorkomende planten staan hierna vermeld.

Daslook, Wolverlei, Zwanebloem,
Klokje (alle soorten), Spaanse
ruiter, Herfsttijloos, Zwolse an-
jer, Wilde Kaardebol, Zonnedaauw
(alle soorten), Moeraswespenor-
chis, Blauwe zeedistel, Kievits-
bloem, Gentiaan (alle soorten),
Grote muggenorchis, Jeneverbes,
Aardaker, Zomerklokje, Water-
drieblad, Beenbreek, Vleeskleu-
rige orchis, Gevlekte orchis,
Breedbladige orchis, Harlekijn,
Rietorchis, Wilde marjolein,
Knikkende vogelmelk, Gewone vo-
gelmelk, Koningsvaren, Parnassia,
Welriekende nachtorchis, Sleu-
telbloem (alle soorten), Veld-
salie, Langbladige ereprijs,
Maagdepalm en Zinkviooltje.

Evenals voorgaand jaar zal elk kwartaal één van deze planten afgebeeld en beschreven worden op de binnenkant van de omslagpagina hier-naast. Afbeelding en beschrijving overgenomen uit het Jaarboek Twente 1966.

Jeneverbes -Ook wel Dambeer,Dampol,Wakel, Kwakel, Prikketakjes of Jeneverstruik genoemd. Algemeen bekende struik, op droge heide en op open plaatsen in dennebossen en op rivierduinen o.a. langs de Dinkel. De vruchten van deze naaldbomen zijn besen, bij rijpheid blauw, welke graag door vogels gegeten worden en die vroeger bij de jeneverbereiding en bij de inmaak als kruiden werden gebruikt. Ook in de geneeskunde werden ze toegepast. Bij feestelijke gelegenheden als schuttersfeesten en bruiloften werd het groen nogal eens als versiering gebruikt. Ook trachtte men ze wel eens in de tuin over te brengen, wat vrijwel altijd mislukte. Zeer langzame groeier, die 3 tot 5 meter hoog en enkele honderden jaren oud kan worden.

